

PÄRLGRÄS OCH ÄNGABOLLAR

växter i skånska ängar och naturbetesmarker

Länsstyrelsen
Skåne

Titel: Pärigräs och ängabollar - växter i skånska ängar och naturbetesmarker
Utgiven av: Länsstyrelsen i Skåne län
Författare: Anna Karin Olsson
Teckningar: Nils Forshed. Flertalet växtbilder är hämtade ur böckerna "Om hävden upphör" och "Nordens flora"
Layout: Maria Sandell
Beställning: Länsstyrelsen Skåne
Naturvårdsenheten
205 15 Malmö
Telefon 010-224 10 00
www.lansstyrelsen.se/skane
Copyright: Länsstyrelsen Skåne
ISBN: 978-91-7675-083-4
Rapportnummer: 2017:11

Denna skrift var en del av informationskampanjen Levande Landskap (KULM 1). Kampanjen finansierades via Sveriges miljö- och landsbygdsprogram inom insatsområde 1. Nytryck finansieras av Miljöavdelningen, Länsstyrelsen Skåne.

Tryckeri, upplaga: Tredje upplagan, Länsstyrelsen Skåne, 3000 ex

Tryckår: 2017

Fotografier: Hans Berggren (s. 7), Gunilla Davidsson Lundh (s. 8) Maria Sandell (framsida, s. 9, 12,13,14,15, 16), Gabrielle Rosquist (s. 11), Johan Hammar (s. 17), Skånska Bilder/Mikael Arinder (s. 18), Flickr.com (s.19, 21,23), Brita Johansson (s. 22).

PRÄSTKRAGE OCH BLÅKLOCKA KLINGARKANSKE VÄLBEKANT. MEN VAD HETER ALLA DE ANDRA VÄXTERNA?

Frodiga smörbollar, stolta brudborstar och diskreta skönheter som kattfot och jungfrulin. I naturbetesmarker och ängar finns en mängd olika växter.

I den här skriften presenterar vi ett urval av gräs och örter som går att hitta i skånska betesmarker och ängar. Här kan du läsa om de olika växternas krav på sin miljö och varför artrikedomen är så stor i våra ängar och naturbetesmarker.

Förhoppningsvis kommer denna skrift inspirera till givande besök i hagar och fälader. Kanske har du själv en betesmark där blommorna väntar på upptäckt?

*Se, så många blommor som redan slagit
ut på ängen!*

Gullviva, mandelblom, kattföt och blå viol

(ur Sjösala vals av Evert Taube)

Fotografi av Mårten Sjöbeck från en småländsk by, Döderhult, utanför Oskarshamn på 1930-talet.

Historik

Tamboskap har funnits i Skåne sedan yngre stenåldern för omkring 6 000 år sedan. Då var klimatet varmare än idag och djuren kunde gå ute året om. De tidiga böndernas påverkan på landskapet var ganska blygsam, men redan under bronsåldern hade vissa delar av Skåne, främst längs sjöar, kuster och ådalar, omvandlats till ett tämligen öppet beteslandskap. En del av dagens naturbetesmarker kan därför ha en historia som sträcker sig tusentals år bakåt i tiden.

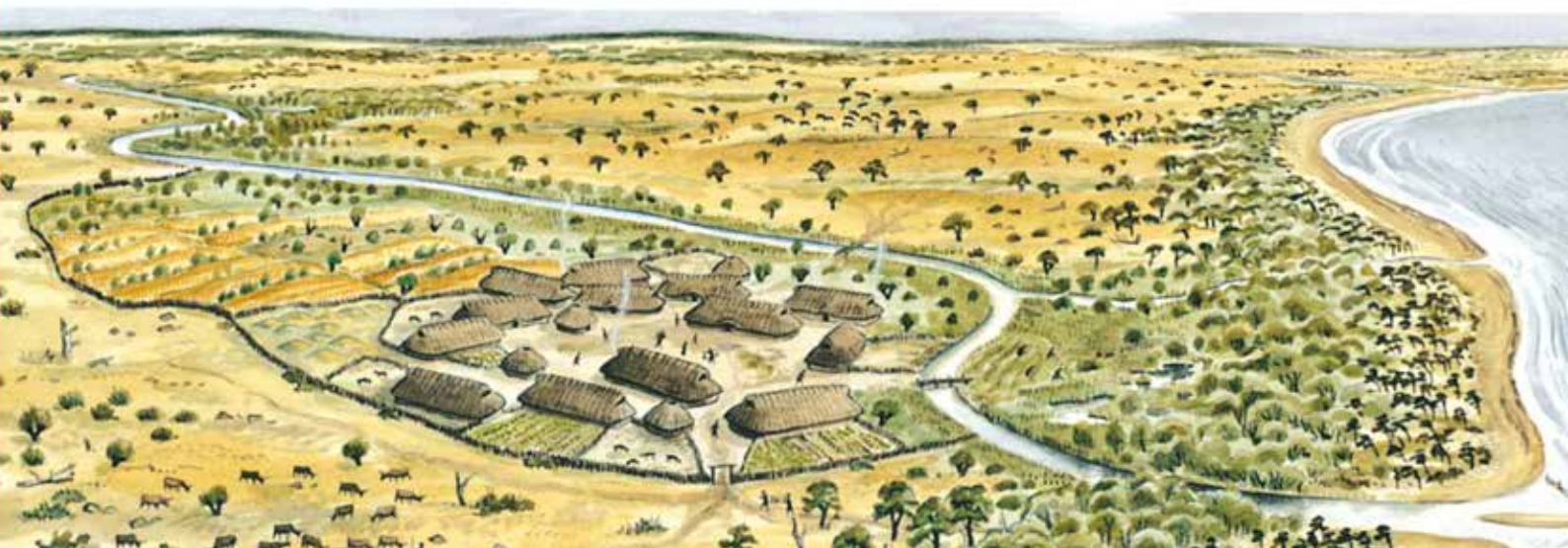
Skogen trängs undan

Det kan tyckas märkligt att bronsålderns bönder hade förmåga att påverka så pass stora delar av landskapet, trots små åkrar och en gles befolkning. En förklaring är att åkrarna flyttade runt i landskapet. Bronsålderns och den tidiga järnålderns bönder

hade inte tillgång till stallgödsel eftersom djuren ständigt gick ute.

Istället bedrevs ett röjgödslingsjordbruk. Ny åkermark röjdes genom att skogen höggs ner och eldades upp. I askan fanns fosfor och kalium. Från de nedhuggna trädens snabbt förmultnande finrötter frigjordes kväve. Varje åker odlades sedan bara i ett eller ett par år, tills näringsförrådet tagit slut. På de övergivna åkrarna kunde vilda gräs och örter vandra in och bli till bete åt kreaturen, som hejdade skogens återtag. Landskapet omvandlades på det viset sakta men säkert till ett öppet beteslandskap, där åkrarna bara utgjorde en mycket liten del. Boskapsskötsel var den viktigaste delen av den tidens jordbruk. Ängsmarkernas historia tar sin början under äldre järnåldern för ungefär 2 500 år sedan. Då

Längs kusterna omvandlades landskapet tidigt till ett öppet beteslandskap. Skåne under järnåldern omkring år 1.

försämrades klimatet. Vintrarna blev kallare, djuren måste stallas in och bonden blev tvungen att samla vinterfoder. Ängs- bruket föddes.

Stora ytor ängsmark

I ängarna skördade man hö och lövfoder. Det krävdes stora ängsytor och mycket arbete för att täcka vinterns behov. Men installningen hade också en positiv effekt. Den gödsel som djuren producerade under vintern kunde nu tas tillvara och spridas på åkrarna, som därför inte behövde flyttas lika ofta som tidigare. Inte heller boplatserna behövde flyttas lika ofta. Men det är först vid medeltidens början, för cirka 1 000 år sedan, som byarna helt upphör att flytta runt i landskapet. Från medeltidens början och ända fram till 1800-talet, var markerna fast organiserade i

inägor och utmark. På inägorna fanns åker och ängsmark. Helst skulle det finnas minst fem gång- er så mycket äng som åker, eftersom tillgången på hö styrde djurantalet, som i sin tur avgjorde tillgången på gödsel och därmed också hur stor åkeryta som kunde odlas.

Brist på gödsel

Inägomarken var hägnad för att skydda grödan och gräset från betesdjuren. Resten var utmark som utnyttjades gemensamt av alla bönder i byn. Där gick får, getter, kor och hästar fritt på bete från tidig vår till sen höst. När höet var bärgat och säden skördad fick de även beta av återväxten på inägomarken. Stallgödsel var en bristvara. Ofta räckte den inte ens till alla åkrar. Ängar och betesmarker gödslades aldrig.

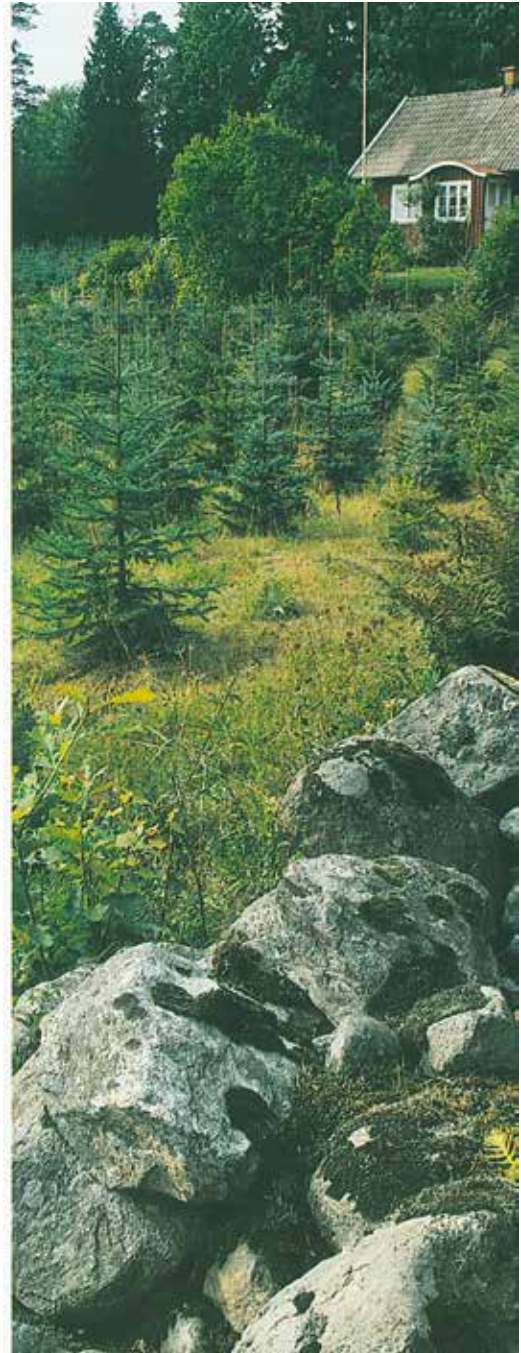
Slätter på naturliga ängsmarker var förr en viktig del av jordbruket. Ängarna var artrika och täckte stora delar av landskapet. Här visas slätter i Vägasked, Norra Rörums skocken 1935.

Länge var de skånska utmarkerna skogklädda, precis som i övriga delar av landet. Men från 1600-talet och framåt utnyttjades landskapet så hårt, både till bete och täkt av ved och virke, att många av de skånska utmarkerna till sist blev helt trädlösa. Nere på slätten odlades mycket av utmarkerna och ängarna upp helt och hållet.

Systemet med inäga och utmark levde kvar ända fram till 1800-talets skiftesreformer. Då drogs nya, raka gränser upp i landskapet och varje bonde fick sin mark samlad i en eller några få bitar. Även utmarken delades upp. Många gårdar flyttades ut från byn till de nya ägora. Handelsgödsel, dränering och mekanisering har sedan dess skapat helt nya förutsättningar för jordbruket. Odlingslandskapet har som en följd genomgått stora och dramatiska förändringar under de senaste 150 åren.

Uppodling och plantering

Ängsbruket har i stort sett försvunnit och naturliga slåttermarker, som tidigare täckte stora delar av landskapet, har blivit något mycket sällsynt. Naturbetesmarker, det vill säga betesmarker som aldrig plöjts eller gödslats, är vanligare. Men arealen är ändå bara en bråkdel av vad den en gång var. Mycket har odlats upp, planterats, gödslats eller växt igen. Av de skånska naturbetesmarker som trots allt finns kvar idag är en stor del rester av byarnas utmarker. Det är speciellt för Skåne. I resten av landet, liksom i norra Skåne, är så gott som alla nuvarande naturbetesmarker istället rester av ängar, det vill säga inägomark, som övergått till betesmark under det senaste århundradet.

Många fäladsmarker har planterats med gran.

Många örter på liten yta

Naturbetesmarker är artrika. En anledning är att det ofta finns massor av olika småmiljöer inom en och samma betesmark. På sydsidan av en backe är klimatet ett helt annat än på norrsidan. Kring stenar och uppe på tuvor är det torrt, men strax nedanför kan marken vara fuktig. Jordarna varierar, från sand till lera; från morän till torv. På något ställe går kanske kalkrik jord i dagen. Träd och buskar ger skugga och gör att tillgången på ljus varierar. Sammantaget finns förutsättningar för en mängd olika arter, med olika krav på miljön, på en ganska

begränsad yta. Men utan betesdjuren, eller slåttern, skulle våra naturbetesmarker och ängar ändå inte kunna visa upp en sådan enorm artrikedom. Många örter och gräs som hör hemma i naturbetesmarker och ängar är lågvuxna – ett sätt att undvika både mular och liar. Dessutom är de ljuskrävande. En bra hävd, som hindrar högvuxna arter att ta överhanden, är en förutsättning för att alla dessa örter och gräs ska kunna överleva och dessutom samsas på små ytor. I en välhävdad naturbetesmark går det ofta att hitta minst 30 olika arter på en enda kvadratmeter.

Ängsmarker är i regel ännu artrikare. Betesdjurens tramp har också betydelse. En välbetad grässvål är tät och har en tjock rotfilt där det kan vara svårt för nya plantor att etablera sig. Trampet av klövar och hovar skapar små bristningar och bara fläckar i grässvålen, där frön kan gro.

Ljus men ingen gödsel

Om betet eller slåttern upphör får man visserligen en praktfull blomning den första sommaren, men efter bara något år börjar de känsligaste växterna minska i antal. Småväxta arter får inget ljus när deras mer högvuxna grannar plötsligt får fritt spelrum. Inte heller orkar de ta sig upp genom den torra gräsfilten på våren.

Ett- och tvååriga växter som är beroende av frögroning för sin överlevnad försvinner mycket snabbt. Efter bara några år utan bete eller slåtter har området blivit betydligt artfattigare. De som klarar sig bäst är oftast storvuxna örter och gräs. För att bevara artrikedomen krävs ett hårt betestryck. Ett alltför svagt bete kan i längden ge ungefär samma effekt som inget bete alls. Att blanda olika djurslag är ofta mycket bra eftersom de kompletterar varandra och äter varandras rator.

Det är också viktigt att hålla efter träd och buskar så att inte området växer igen. Öppna, solbelysta ytor är nödvändiga eftersom naturbetesmarkernas växter kräver mycket ljus. Gödsling i alla dess former gör betesmarkerna artfattiga eftersom det gynnar ett fåtal växter som sedan konkurrerar ut övriga arter. Därför ska man inte gödsla naturbetesmarker och ängar.

Granspira är en två-årig art och kräver ett bra betestryck för att de små groddplantorna ska kunna ta sig.

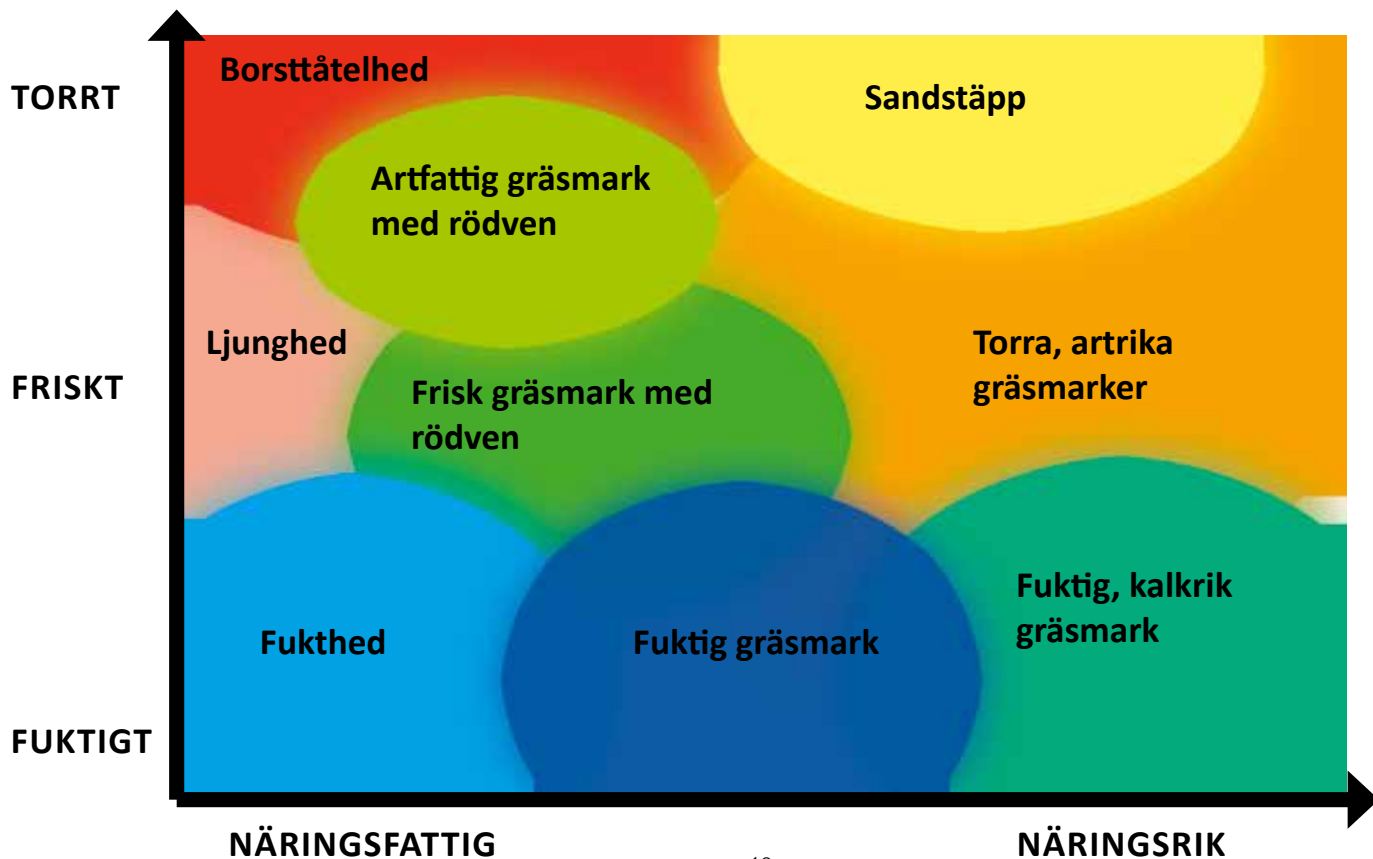

Vegetationstyper

Olika växter har olika krav på sin miljö. Nattviol vill till exempel ha torr och mager mark, medan majviva växer på fuktig och kalkrik mark. Det gör att man inte ska förvänta sig att hitta dessa båda arter tillsammans. Men det finns också många växter som har ungefär samma krav på sin miljö och som därför uppträder tillsammans. Man kan därför tala om olika vegetationstyper. Indelningen i vegetationstyper är ingen absolut sanning, det finns mängder av mellanting och blandningar, utan ska betraktas som ett stöd för tanken. Att öva upp

en känsla för vilka arter som växer tillsammans, i vilka miljöer, är till mycket god hjälp när man tittar efter växter överhuvudtaget.

Nedan följer ett urval av vegetationstyper i skånska naturbetesmarker. Oftast finns flera olika vegetationstyper i en och samma betesmark. Vissa arter trivs i många olika miljöer och förekommer därför i flera vegetationstyper. Andra har mycket specifika krav på miljön och finns bara i en enda vegetationstyp. De flesta arter som nämns finns avbildade i artdelen.

Ljunghed

Stora ytor ljunghed är ovanligt nuförtiden, men den finns ofta som mindre öar i fäladsmarkerna. Ljunghed utvecklas på mager, torr-frisk mark och domineras av ljung. Andra arter är lingon, blåbär, stenmåra, blodrot, knägräs, kruståtel och slåttergubbe. Sällsynt förekommer ljunghed i en örtrikare variant med till exempel backsippa och svinrot.

Artfattig gräsmark med rödven

Utvecklas på magra, torra marker och är den vanligaste vegetationstypen i naturbetesmarker. Gräset rödven dominerar. Andra vanliga arter är stenmåra, gulmåra, gråfibbla, gökärt, liten blåklocka, fårsvingel och ärenpris. Nattviol och slåttergubbe är ovanliga, men hör också hemma här. Lingon och blåbär förekommer ibland.

Fukthed

Fukthed finns i magra, fuktiga partier, till exempel i kanten av mossar och kärr. Den domineras av blå- tåtel. Andra arter är hirsstarr, blodrot och ängsvädd. Pors och klockljung kan förekomma. Klockgentiana förekommer sällsynt.

Borsttåtelhed

Borsttåtelhed utvecklas på magra, kalkfattiga sandmarker och kräver viss omrörning av marken, annars övergår den så småningom i andra vegetationstyper. Typiska arter är borsttåtel, bergsyra, styvmorsviol, skatnäva, harklöver, monke och fältmalört. Hedblomster och backtimjan förekommer ibland.

Sandstäpp

Sandställen står nära borsttåtelheden men kräver kalkhaltig sand. Den är beroende av omrörning, eftersom kalken lakas ur de övre jordlagren med tiden.

Sandstäpp är mycket ovanlig och finns bara fläckvis i östra Skåne och på Öland. Karaktärsarter är sandnejlika, stor och liten sandlilja, backtimjan, gullusern samt gräset tofsäxing. Här finns också flera ettåriga arter som grådådra, sandkrassing och grusviva.

Torr, artrik gräsmark

Utvecklas på torr, näringsrik mark. Klimatet spelar också in. Torra, artrika gräsmarker finns ofta i syd- slänter, medan rödven dominerar, artfattig gräsmark tar över i norrlägen. Vegetationstypen kan vara mycket örtrik, särskilt om marken innehåller kalk. Till de typiska arterna hör rödven, vårbrodd, liten blåklocka, mandelblomma, backtimjan, bockrot, knölsmöblomma, gulmåra och gråfibbla. Andra mer exklusiva inslag är backsippa, jungfrulin, darrgräs, solvända och brudbröd.

Den väldoftande sandnejlikan växer på sandställen.

Frisk gräsmark med rödven

Utvecklas på frisk, någorlunda näringsrik mark. Friska gräsmarker med rödven är vanliga i naturbetesmarker. Förutom rödven finns ofta blodrot, humleblomster, gulvial, röllika, vitklöver, nysört och olika dagglåpor.

Friska, rödvendominerade gräsmarker förekommer också i örtrikare varianter, ofta med ett förflutet som slåttermarker. Då tillkommer arter som prästkrage, stor blåklocka, gullviva och svinrot.

Fuktig gräsmark

Den vanligaste varianten brukar domineras av tuvåtäl och vekeååg. På näringsrikare mark finns också älggräs och kåltistel. Andra arter i fuktig gräsmark är ängs- vädd, smörblomma, humleblomster, gökblomster, kärrtistel och kråkvicker, men artrikedomen kan variera kraftigt.

Fuktig, kalkrik gräsmark

Ovanlig vegetationstyp som drabbats hårt av dikning, uppodling och igenväxning. Ofta ingår den bara som en del av en större naturbetesmark. I den fuktiga, kalkrika gräsmarken trivs blåtätel, hirsstarr, blodrot, ängsvädd, darrgräs, kärrsälting, ängsnycklar och majnycklar. Hit hör också några mycket ovanliga arter, däribland orkidéerna kärrennipprot och gulyxne, samt vildlin, tätört, slåtterblomma och majviva.

Havsstrandsvegetation

På gräsmarker vid havet utvecklas en speciell flora med arter som tål salt. Till de arter som bara finns på havsstranden hör blåsklöver, salttåg, gulkämpar, strandaster och strandkrypa. Men här finns även kråkvicker och vitklöver som exempel på arter som hör hemma även i andra miljöer.

Havsstrandängar på Bjärekusten

Skånska betesmarker och ängar

Naturbetesmarker ser olika ut i olika delar av Skåne och har alltid gjort så. Stenrikt eller stenfattigt, magert eller näringsrikt, buskrikt eller buskfattigt. Variationen beror på berggrund, jordart och klimat, men också på skötsel och utnyttjande bakåt i tiden. Ändå finns vissa gemensamma drag mellan olika betesmarker.

På följande sidor presenteras några olika typer av naturbetesmarker och ängar, men även betesmarker som påverkats av gödsling och tidigare uppodling.

Naturbetesmark i Kronovall Store Vång

Det finns många naturreservat i Skåne som skyddar ängs- och betesmark. Du hittar tips på naturreservat att besöka under beskrivningen av olika naturtyper. Mer information om respektive naturreservat hittar du på www.lansstyrelsen.se/skane/naturreservat

Fäladsmarker

Fäladsmarker är typiska för den skånska mellanbygden. De uppstod huvudsakligen under 1600- och 1700-talet då de betade utmarksskogarna utnyttjades så hårt att de till sist förvandlats till öppna betesmarker. Idag finns återigen betydligt mer träd och buskar i fäladerna än när landskapet var som mest öppet under 1700-talet.

Fäladsmark i naturreservatet Hunnabacken, Hörby kommun

De fälader vi ser idag är bara en bråkdel av vad som en gång funnits, men fortfarande finns betydande arealer bland annat på Linderödsåsen. Enbuskar brukar dominera, men variationen är stor. Jordarna är oftast steniga och magra. I torra, magra partier växer bland annat ljung, stenmåra och liten blåklocka. Slåttergubbe och nattviol är lite ovanligare. Är marken mer näringsrik, kanske med inslag av kalk, kan man även hitta arter som jordtistel, jungfrulin och backtimjan.

I friska partier finns ofta borsttåg, blodrot och ängsvädd, ibland tillsammans med mer ovanliga arter som darrgräs, blåsuga och svinrot.

Tuvtåtel och veketøy är vanliga i fuktiga partier. På vissa magra, fuktiga marker kan man hitta

sällsyntheter som klockgentiana och granspira. Exklusiva, kalkkrävande arter, som majviva och tätört, förekommer ibland.

På näringsrikare jordar avlöses enbuskarna av hagtorn, slån och nypon. Den här typen av fäladsmarker finns främst i östra och sydöstra delarna av Skåne och är ofta mycket örtrik. Naturreservatet Skogshejdan väster om Tomelilla är ett exempel.

Växterna är ungefär desamma som i mellanbygdens enefälader, men artsammansättningen har tydlig slag-sida åt näringskrävande och kalkgynnade växter som brudbröd, darrgräs, rödklint, ängsnycklar och Sankt Pers nycklar.

**BESÖK ETT
NATURRESERVAT
MEDFÄLADSMARK**

- Risen, Lunds kommun
- Humlaröds fälad, Sjöbo kommun
- Hörby fälad, Hörby kommun
- Gällabjär, Svalövs kommun
- Korup och Lya ljunghed, Båstad kommun
- Nabben, Höganäs kommun
- Hallands Väderö, Båstad kommun

Hagmarker

Hagmarkerna i norra Skåne har en annan karaktär än mellanskånes fäladsmarker. Ofta rör det sig om inägomarker, det vill säga ängar och åkrar som övergått till betesmark. Odlingsrösen och stengärden berättar om tidigare markanvändning. Träden sätter prägel på landskapet och det går fortfarande att hitta grova lövträd som bär spår av hamling, främst ask och lind men även björk.

Växterna är i stort sett desamma som beskrivits under fäladsmarker, men dominansen av arter som trivs på magra marker är tydligare och en del av de kalk- och näringskrävande arterna saknas. På kalkfattiga sandjordar finns bland annat sandkrassing, monke, hedblomster, skatnäva, fältmalört och styvmorsviol.

Hagmark med hamlade träd i Sporrakulla naturreservat, Östra Göinge kommun

BESÖK ETT NATURRESERVAT MED HAGMARKER

- Sporrakulla, Östra Göinges kommun
- Nedaryd, Osby kommun
- Lyadalen, Båstad kommun
- Herrevadskloster, Klippans kommun
- Bölsåkra-Tranekärr, Höganäs

Torra, sandiga marker

Sandfältens betesmarker kan egentligen inte kallas för naturbetesmarker på samma självklara sätt som fälader och hagmarker, där floran präglats av många hundra års betesdrift. Floran på sandfälten är istället resultatet av ett numer försvunnet åkerbruk, där de magra jordarna odlades under ett par års tid för att sedan ligga i träda under långa perioder. I trädesperioderna utnyttjades marken till bete.

På kalkrika sandjordar utvecklas sandstäpp. Den är mycket ovanlig och förekommer bara i östra Skåne, bland annat vid Haväng och Vitemölla. Här finns många sällsynta växter som stor sandlilja, sandnejlika och tofsäxing. Andra arter är gul fetknopp, backtimjan och gullusern.

Växtligheten på sandfälten är gles och beroende av återkommande omrörning i marken. Hästar har visat sig vara de bästa betesdjuren när det gäller att bevara sandstäpp. På Kiviks marknadsplats är det istället det återkommande trampet av tusentals människofötter som håller sandstäppsvegetationen vid liv.

I naturreservatet Haväng och Vitemölla strandbackar finns den sällsynta naturtypen sandstäpp

BESÖK ETT NATURRESERVAT MED SANDMARK

- Veberöds ljung, Lunds kommun
- Drakamöllan, Tomelilla kommun
- Haväng och Vitemölla strandbackar, Simrishamns kommun
- De militära övningsområdena Revingehed, Kabusa, Ravlunda och Rinkaby (Natura 2000-områden)

Betade sjö- och åstränder

Betesmarker längs sjöar och åar ser mycket olika ut i olika delar av Skåne. Gemensamt är att många har ett förflutet som slättermarker.

I slättbygden är många åstränder kvävepåverkade och artfattiga. Kvävet kommer med åvattnet, men kan också läcka ut från omgivande åkrar. Tuvtåtel och veketåg finns nästan alltid. Ängsbräsma, kabb-leka och revsmörblomma är andra vanliga arter. Riktigt blöta partier kan istället domineras av hög-växta starrarter. Många strandmarker är tydligt zonerade, längst ut vid vattnet finns ett starrbälte, längre in på fastare mark tar tuvtåtel och andra fuktmarksarter över.

Skogsbygdens stränder är näringsfattiga och domineras ofta av olika starr- och gräsarter som blåtåtel, stagg och hirsstarr. Andra växter är trådtåg, ängsvädd och klockgentiana. Vålhävdade sjö- och åstränder är värdefulla inte bara för växter utan också för häckande och rastande änder och vadarfåglar. Det bästa är om betesdjuren kan beta ända ner till vattnet.

BESÖK ETT NATURRESERVAT MED BETESMARK VID SJÖ OCH Å

- Löldeåns mynning, Kävlings kommun
- Klingavälsåns dalgång, Sjöbo kommun
- Håslövs ängar, Kristianstad kommun
- Verum, Hässleholms kommun
- Rövarekulan, Hörs kommun

Tänk på att det i vissa naturreservat kan vara beträdnadsförbud på ängarna för att skydda fågellivet.

Storspov

Betade havsstränder

Floran längs havsstränderna präglas av det salta vattnet. I den kortsnaggade grässvålen finns bland annat gulkämpar, blåsklöver, saltnarv och strandkrypa som alla är typiska havsstrandväxter. Längst ut i strandkanten står ibland en bård med vass och hög-vuxna sävarter.

Är betet för svagt sprider sig vassen vidare inåt land och konkurrerar ut de lågväxta örterna. Strandbeten utan vass-bård är mycket värdefulla för häckande vadarfåglar. Därför är det bra om djuren tillåts beta ända ut till vattnet.

Betade havsstränder hör sannolikt till landskapets äldsta naturbetesmarker eftersom människan bott längs kusterna ända sedan stenåldern. Vissa flacka strandmarker, till exempel längs Öresundskusten, har också utnyttjats för slätter.

Betade strandängar i Tosteberga, Kristianstad kommun

BESÖK ETT NATURRESERVAT MEDFÄLADSMARK

- Bjärekusten, Båstad kommun
- Foteviken, Malmö och Vellinge kommun
- Möllehässle, Höganäs kommun
- Tosteberga ängar, Kristianstad kommun
- Järavallen, Landskrona kommun
- Simris strandäng, Simrishamn kommun

Tänk på att det i vissa naturreservat kan vara beträdnadsförbud på ängarna för att skydda fågellivet.

Gödslade betesmarker och gamla åkrar

En kraftigt gödslad betesmark kan kännas igen redan på den knallgröna färgen, som skiljer sig från de mer dämpade färgtoner som karaktäriserar ogödslade naturbetesmarker. Växttäcknet domineras av frodiga, bredbladiga gräs, men innehåller endast ett fåtal örter.

Artantalet på gödslade betesmarker och gamla åkrar är lågt. Oftast finns bara omkring 10 arter/m², medan de flesta ogödslade naturbetesmarker innehåller minst 30 arter/m². Till de arter som gynnas av kväve och visar att marken är gödsel påverkad hör ogräsmaskros, brännässla, hundkåx, hundäxing, åkertistel, skräppor och tusensköna.

Men hur ser en svagt gödselpåverkad betesmark ut? Utöver helt ogödslade naturbetesmarker och kraftigt gödslade betesmarker finns en rad mellanting. Svagt-måttligt gödselpåverkade betesmarker saknar de känsligaste växterna, utan att helt ha förlorat den ursprungliga floran. Inslaget av kvävegynnade arter kan vara mer eller mindre tydligt. Dessutom finns en mängd gamla åkrar som lagts om till permanenta betesmarker och som befinner sig i olika utvecklingsstadier mot en mer varierad flora.

Beteslandskapet innehåller en mosaik av marker med skiftande floravärden. Till vänster om stengärdet är det grönt, platt och stenfritt, vilket skvallrar om att det är en gammal åker. Området har varit odlat in på 1900-talet och är troligen ganska artfattigt, särskilt om det gödslats under de senaste årtiondena.

*Till höger om stengärdet ligger något som kan kallas naturbetesmark. Men de låglänta delarna är misstänkt gröna och troligen gödselpåverkade. På kullen i förgrunden finns en artrik flora. Men stenröset i slänten visar att även höjden delvis varit uppodlad. Den odlingen skedde dock för så länge sedan att många växter hunnit vandra tillbaka.
Ry, Lövestad.*

Maskrosor i massor skvallrar om att marken är kraftigt gödselpåverkad

Tidigare gödslade betesmarker och gamla åkrar tar god tid på sig att återfå en artrik flora. Kunskapen är bristfällig, men på lätta jordar kan det dröja minst 20 år innan det märks några större förändringar. På kraftigare jordar går det ännu långsammare. Röllika och johannesört hör till de första arter som vandrar tillbaka.

Fyrkantig johannesört är ganska okänslig för gödsling och vandrar lätt tillbaka i gamla betesvallar som slutar gödlas. Åkta johannesört (bilden) är lik men hårdare knuten till naturbetesmarker.

Ängar och slåttermarker

Skönhet, blomsterprakt och färgrikedom är kanske några av de egenskaper man skulle vilja tillskriva ängen. Många ängar, särskilt på fast mark, har en artrikedom som inga betesmarker kommer i närheten av.

Men det finns också ängar som domineras av olika gräs- och starrarter, med ett sparsamt inslag av blommande örter. Dit hör till exempel slåttermader. Ängens växter är i stort sett desamma som de man finner i betesmarker, men den traditionella skötseln, det vill säga sen slåtter och efterbete, gör att örter och räs hinner blomma och sätta frö. Ängen är därför hemvist för flera hotade ett- och tvååriga arter som är beroende av årlig frösättning för sin överlevnad. Många växter finns också i större antal i ängsmarker och sägs därför vara slåttergynnade.

Svinrot, smörboll, stor blåklocka och prästkrage är exempel på sådana arter. De för en ganska tynande tillvaro i betesmarker, men kan finnas i stora antal i ängar. Den massiva blomningen gör ängen värdefull också för fjärilar och andra insekter.

Ängsmarkerna täckte förr stora delar av Skåne. Idag finns bara spillror kvar. Allra ovanligast är ängar på fast mark. Slåttermader och fuktiga ängsmarker är något vanligare, bland annat kring Hammarsjön och längs Klingavälsån. Slåttermarker längs sjö- och åstränder är mycket värdefulla för fågellivet.

PÄRLGRÄS OCH ÄNGABOLLAR

Darrgräs. *Briza media*, kallas i södra Sverige för pärlgräs. Det är ett flerårigt gräs som känns igen på sina hjärtformiga, platta ax. Pärlgräs växer på frisk-fuktig mark och gynnas av slåtter men finns även i betesmarker.

Ängabollar är det skånska namnet på smörbollar, *Trollius europaeus*. Den är vanlig i fjälltrakten där den kallas laxblomster eftersom blomningen sammanfaller med laxens ankomst. Här i Skåne är den ovanlig och hittas på fuktiga marker som fortfarande slåttas eller betas. I Skåne blommar ängabollar i slutet av maj, vid Mors Dag. I naturreservatet Askebacken, Hörby kommun finns en betesmark fylld med ängabollar.

ARTDEL

På följande sidor presenteras ett urval av växter som går att hitta i skånska ängar och naturbetesmarker men även arter som är mindre välkomna och visar på gödselpåverkan eller svag hävd. Växterna är grovt indelade i sådana som växer på torra, friska eller fuktiga marker samt havsstrandsväxter och kvävegynnade växter. Uppgifterna om utbredning och förekomst i Skåne är ungefärliga.

Efter artnamnen finns symboler. Antalet visar artens värde som indikator på värdefulla naturbetesmarker och slåtterängar. Hittar man en växt med tre kan man vara ganska säker på att man befinner sig i ett artrikt, ogödslat område. En art med ett kräver däremot att man ser sig om efter fler indikatorarter för att kunna dra några slutsatser. Ju fler indikatorarter desto bättre skulle man kunna säga, även om det är en grov förenkling.

Exempel: Hittar man en slåttergubbe () finns nästan alltid stenmåra () , liten blåklocka () och rödven () intill. Om man däremot hittar rödven () är det inte alls säkert att det finns någon slåttergubbe i närheten. Det kan istället vara så att man står i en gödselpåverkad mark där rödven är det enda som finns kvar av den ursprungliga floran. Slåttergubben har försvunnit för länge sedan.

 = mycket bra indikatorart. Mycket känslig för gödsling och svag hävd.

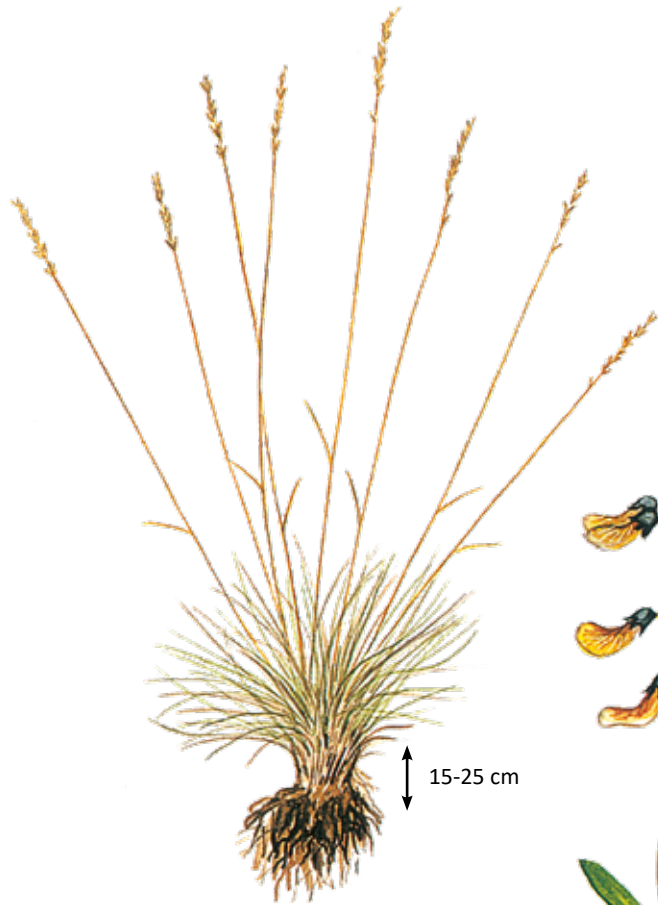
 = bra indikatorart. Ganska känslig för gödsling och svag hävd.

 = begränsat värde som indikatorart. Klarar ett visst mått av gödsling och svag hävd.

 = neutral. Säger mycket lite om områdets artrikedom eller naturvärde.

 = ohävdsarter. Kan ta överhanden och konkurrera ut andra växter om hävden är för svag.

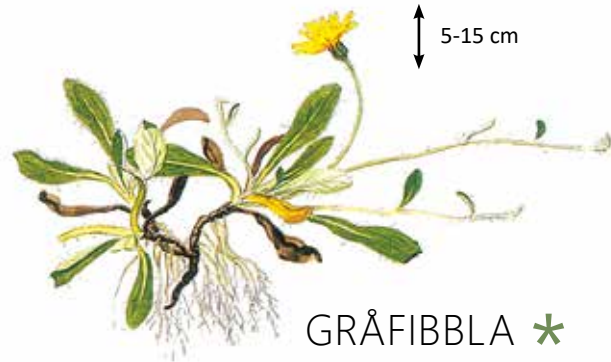
 = kvävegynnade arter. Tyder på gödselpåverkan.

FÅRSVINGEL **

Festuca ovina

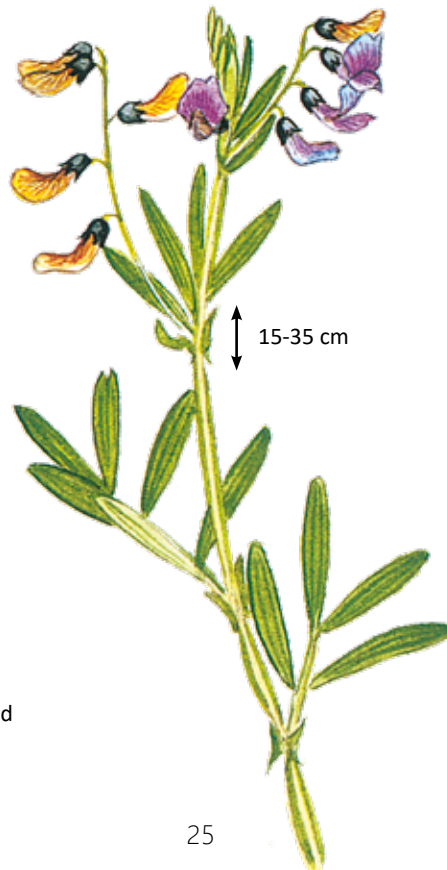
Fårsvingel hör hemma på torr mark, såväl mager som näringsrik. Den täcker oftast inga större ytor utan sitter i betesmarkernas allra torraste delar, uppe på tuvor och kring stenar. De smala, hoprullade bladen hjälper plantan att hushålla med vatten. Fårsvingel förekommer i de flesta typer av naturbetesmarker i Skåne.

GRÅFIBBLA *

Hieracium pilosella

Gråfibbla växer på torr mark och sprider sig med revor. Den har ofta sällskap av bland annat fårsvingel, liten blåklocka och ärenpris. Gråfibblan är lågväxt och därför känslig för svagt betetryck. Däremot kan den finnas kvar även i gödselpåverkade betesmarker, åtminstone på tuvor och kring stenar. Gråfibbla är vanlig i Skåne.

GÖKÄRT *

Lathyrus linifolius

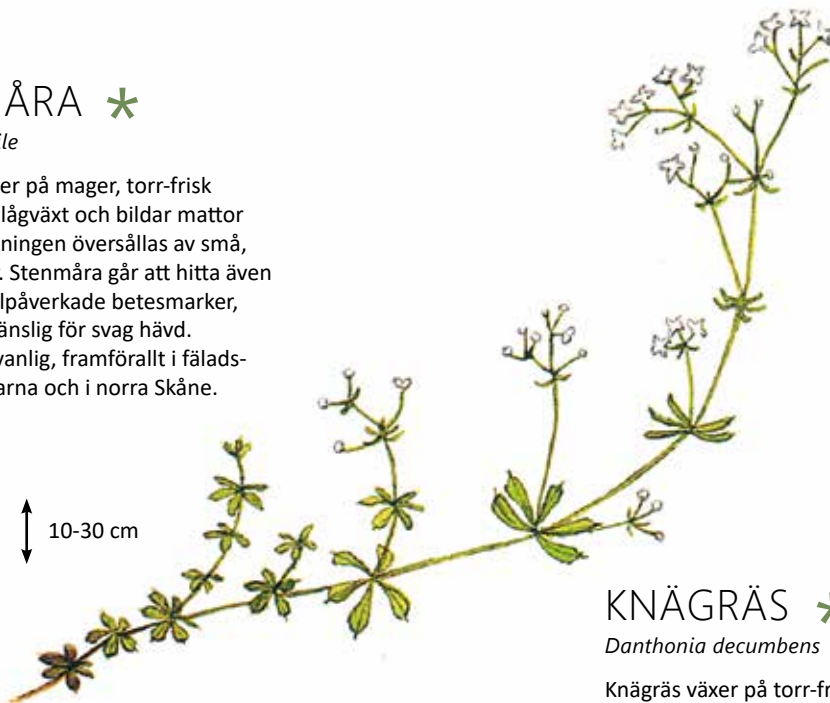
Gökärt växer på mager, torr-frisk mark. Den är känslig för ohävd, men kan stå kvar även i något gödselpåverkade betesmarker. Gökärt är vanlig i magra betesmarker. Den kan också finnas i glesa skogar.

STENMÅRA *

Galium saxatile

Stenmåra växer på mager, torr-frisk mark. Den är lågväxt och bildar mattor som vid blomningen översållas av små, vita blommor. Stenmåra går att hitta även i något gödselpåverkade betesmarker, men den är känslig för svag hävd. Stenmåra är vanlig, framförallt i fåladsmarker på åsarna och i norra Skåne.

↑
10-30 cm
↓

KNÄGRÄS **

Danthonia decumbens

Knägräs växer på torr-frisk, mager mark. Oftast hittar man bara några få strån tillsammans. Det är oansenligt men har en mycket karaktäristisk vippa med några få, ganska stora, ihopstående småax. Knägräs är känsligt för gödsling och svagt betestryck, men får ändå sägas vara ganska vanligt i magra naturbetesmarker.

KATTFOT ***

Antennaria dioica

Kattfot växer på torr, mager mark. Den är mycket lågväxt och känslig för gödsling och svag hävd. Kattfot har minskat kraftigt under de senaste årtiondena och är numera mycket ovanlig i Skåne.

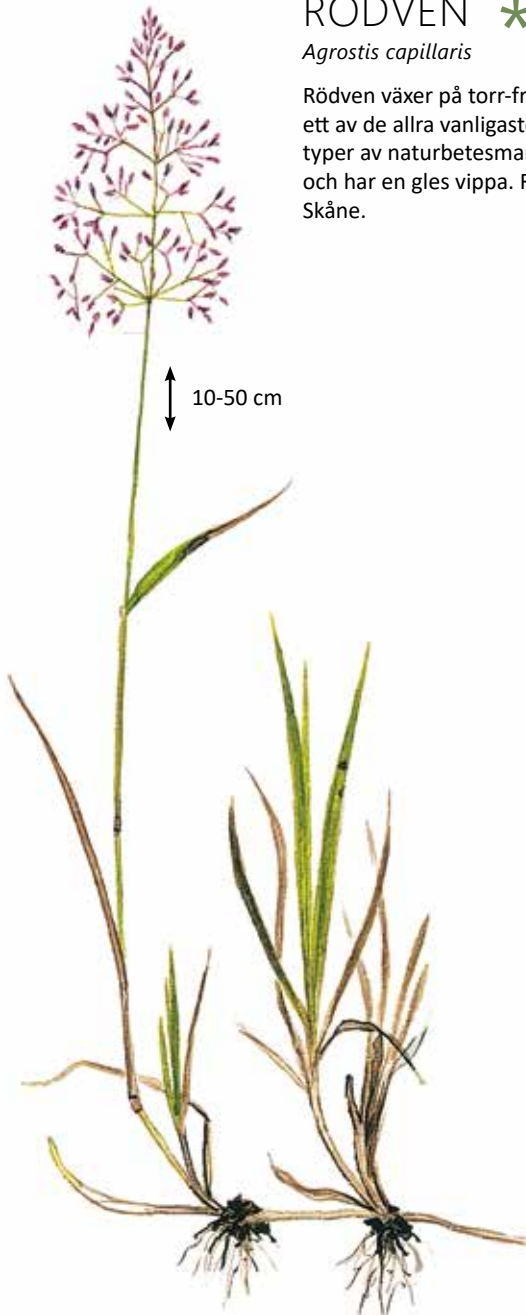
↑
5-20 cm
↓

RÖDVEN *

Agrostis capillaris

Rödven växer på torr-frisk mark och är ett av de allra vanligaste gräsen i de flesta typer av naturbetesmarker. Det är lågvuxet och har en gles vippa. Rödven är vanligt i Skåne.

LITEN BLÅKLOCKA *

Campanula rotundifolia

Liten blåklocka växer på torr, mager eller näringsrik mark. Tillsammans med bland annat gulmåra, stenmåra och rödven kan den sägas höra till naturbetesmarkernas standardsortiment. Den är känslig för svagt betestryck men kan stå kvar även i något gödselpåverkade marker. Den vandrar också in ganska snabbt på gamla betesvallar som inte längre gödglas. Liten blåklocka är vanlig i de flesta skånska naturbetesmarker.

ÄRENPRIS *

Veronica officinalis

Ärenpris växer på torr-frisk, mager mark. Den har ett krypande växtsätt och sitter ofta högst uppe på tuvorna. Ärenpris kan finnas kvar även i något gödselpåverkade marker, men har svårt att tåla ett svagt betestryck. Ärenpris är vanlig i magra betesmarker över hela Skåne. betestryck, men får ändå sägas vara ganska vanligt i magra naturbetesmarker.

VANLIG ÖGONTRÖST ***

Euphrasia stricta var. *stricta*

Av ögontröst finns flera olika arter. Några är beroende av slåtter och därför starkt utrotnings-hotade eller redan försvunna. Eftersom de är ettåriga är de beroende av en bra frögroning varje år. De kan försvinna mycket snabbt från svagt hävdade eller ohävdade marker. Den art man oftast träffar på i skånska betesmarker är vanlig ögontröst, som trivs på mager mark, men inte heller den är särskilt vanlig.

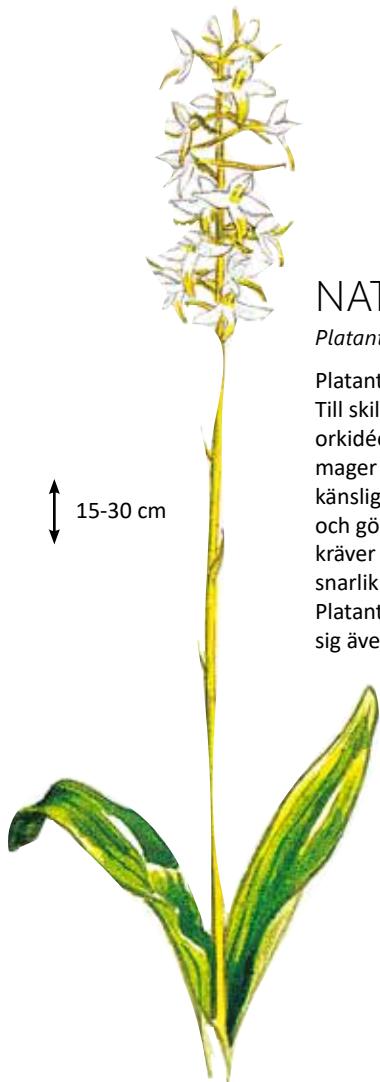
5-20 cm

NATTVIOL ***

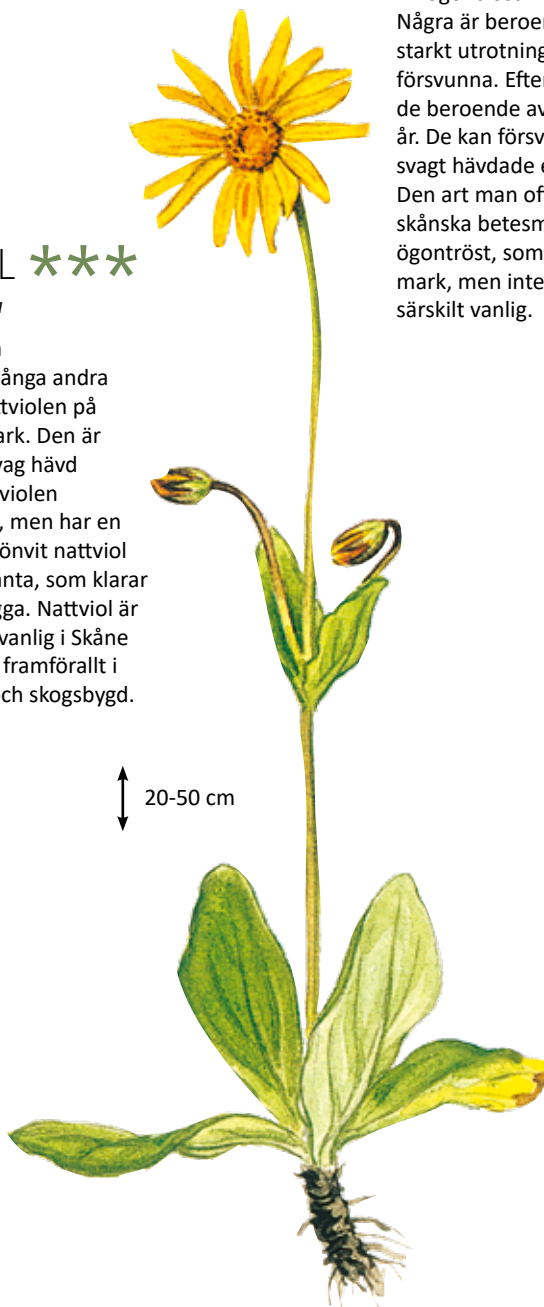
Platanthera bifolia

Platanthera bifolia
Till skillnad från många andra orkidéer växer nattviolen på mager och torr mark. Den är känslig både för svag hävd och gödsling. Nattviolen kräver mycket ljus, men har en snarlik släkting, grönvit nattviol *Platanthera chloranta*, som klarar sig även i halvskugga. Nattviol är numera ovanlig i Skåne och finns framförallt i mellan- och skogsbygd.

15-30 cm

20-50 cm

SLÅTTERGUBBE ***

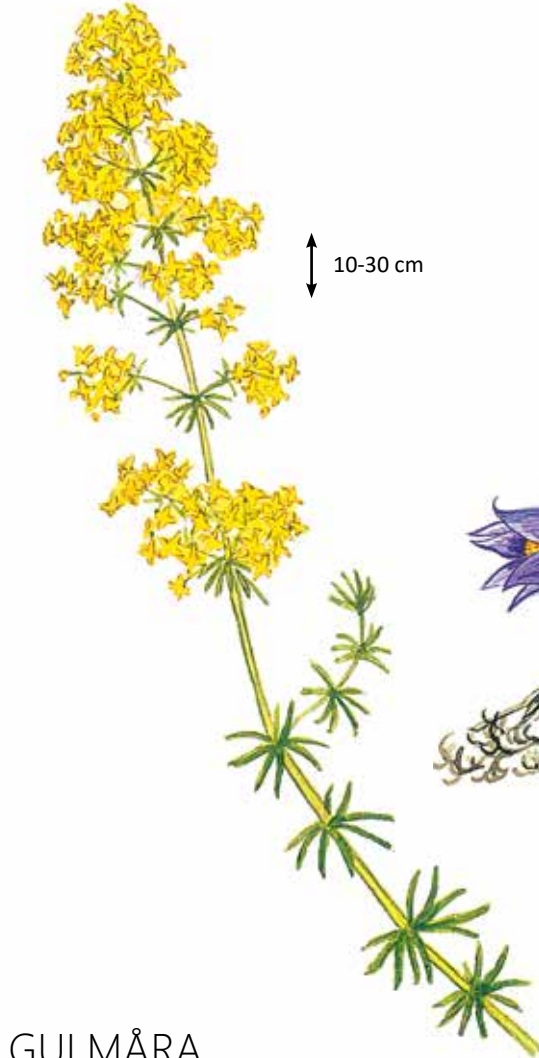
Arnica montana

Slättergubbe växer på torra-friska, magra marker. Av de mer exklusiva hagmarksväxterna kan den sägas vara en av de vanligare. Den är slätter-gynnad men finner sig ganska väl till rätta även i betesmarker. Slättergubben är känslig både för gödsling och svag hävd. Den är ganska vanlig i ogödslade betesmarker i norra och mellersta Skåne. I övriga delar av landskapet förekommer den knappt alls.

MANDELBLOMMA

Saxifraga granulata

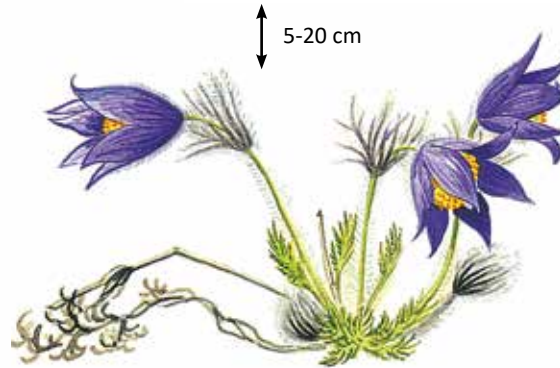
Mandelblomma växer på torr-frisk mark, tillsammans med bland annat liten blåklocka och gulmåra. Den är känslig för svagt betestryck, men kan stå kvar även i något gödselpåverkade betesmarker. Mandelblomma är ganska vanlig i Skåne.

GULMÅRA

Galium verum

Gulmåra växer både på magra och näringsrika, torra marker. Den kan stå kvar även i måttligt gödselpåverkade betesmarker. Den är också en av de första att flytta tillbaka in på gamla betesvallar som börjar återfå en mer varierad flora. Gulmåra är vanlig i nästan alla typer av naturbetesmarker.

BACKSIPPA

Pulsatilla vulgaris

Baksippan växer i torra backar. Den gynnas av bete med nötkreatur, men tål inte slåtter eller fårbete. De håriga bladen är en anpassning till vattenbrist - håren gör att vattnet avdunstar långsammare. Om betesmarken gödslas är baksippan en av de första arterna som försvinner, men den kan överleva några år utan bete. Baksippan är ganska ovanlig. Chansen att träffa på den är störst i östra Skåne.

5-20 cm

JUNGFRULIN ***

Polygala vulgaris

Jungfrulin växer på torr-frisk, inte alltför mager mark. Ofta hittar man den tillsammans med bland annat backtimjan och mandelblomma. Den har ett krypande växtsätt och är känslig både för gödsling och svagt betestryck. Fröna sprids med myror och har kort livslängd i marken. Därför kan den vara mycket svår att få tillbaka om den en gång försvunnit. Jungfrulin är ganska ovanlig i skånska naturbetesmarker.

3-10 cm

BACKTIMJAN ***

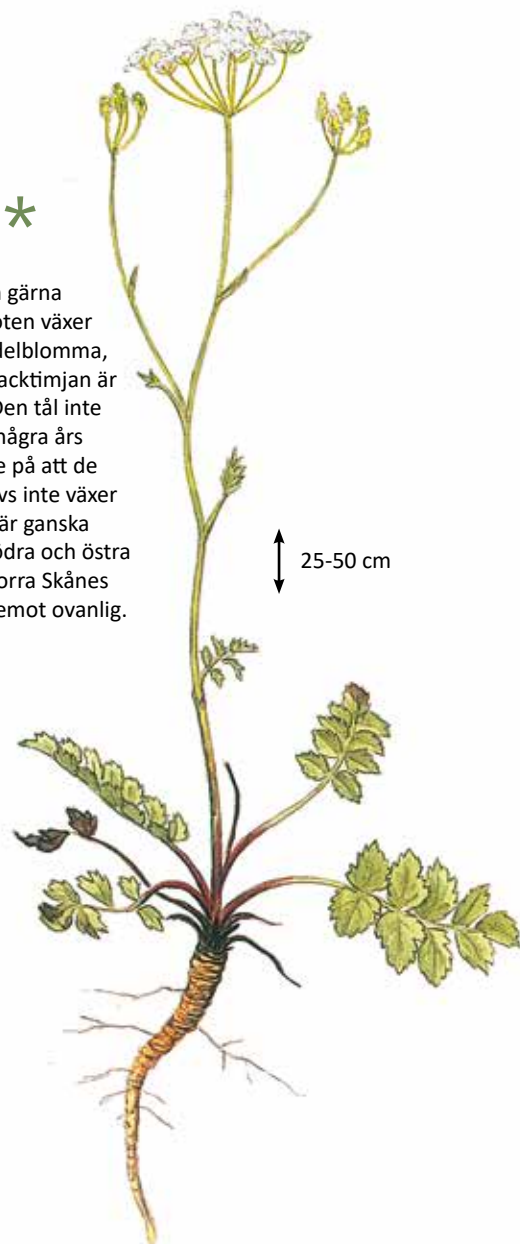
Thymus serpyllum

Backtimjan vill ha torr mark, men trivs både på näringsrikt och näringsfattigt underlag. I fäladsmarker växer den ofta uppe på tuvor, där den bildar en grön matta som vid blomningen skiftar färg till lila. I örtrika torrbackar brukar den ha sällskap av arter som knölsmörblomma och brudbröd. Den växer också på betade sandfält. Backtimjan är mycket lågväxt och kräver därför ett bra betestryck. Den försvinner snabbt om marken gödslas. Backtimjan är ändå ganska vanlig eftersom den trivs i så många olika miljöer.

BOCKROT **

Pimpinella saxifraga

Bockrot trivs på torr och gärna sandig mark. Där bockroten växer är det ofta örtrikt. Mandelblomma, knölsmörblomma och backtimjan är några av följeslagarna. Den tål inte gödsling men kan klara några års ohävd, mycket beroende på att de torra marker där den trivs inte växer igen så snabbt. Bockrot är ganska vanlig på lätta jordar i södra och östra Skåne. I mellersta och norra Skånes betesmarker är den däremot ovanlig.

25-50 cm

↑
5-20 cm

JORDTISTEL **

Cirsium acaule

Jordtistel växer i torra-friska marker, på både mager och näringsrik jord, men är vanligare i kalktrakter. Den tål ett visst mått av gödsling men är känslig för igenväxning och svagt betetryck. Jordtistel är ganska vanlig i ene-fälader och många andra typer av marker, men saknas i norra Skåne, bortsett

↑
10-25 cm

KNÖLSMÖRBLOMMA

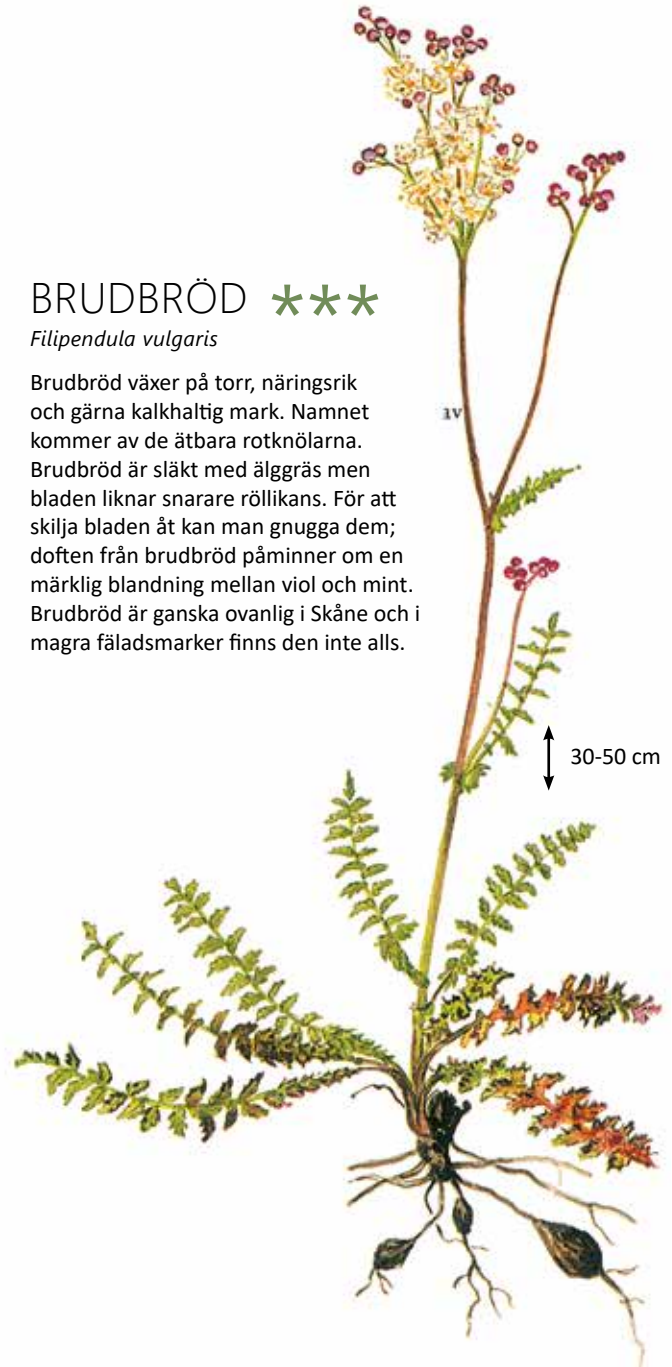
Ranunculus bulbosus **

Knölsmörblomma hör hemma i torra, närings-rika marker, gärna med kalk, där den växer tillsammans med arter som gulmåra, bockrot och backtimjan. Den är hårig, ganska lågväxt och har nedvikta foderblad som skiljer den från andra smörblommor. Närmast roten är stjälken uppsväld likt en lök. Knölsmörblomma är ganska ovanlig och finns framförallt i östra Skåne, där kalkhaltiga torrbackar är vanligare än i västra Skåne.

BRUDBRÖD ***

Filipendula vulgaris

Brudbröd växer på torr, näringsrik och gärna kalkhaltig mark. Namnet kommer av de ätbara rotknölnarna. Brudbröd är släkt med älggräs men bladen liknar snarare röllikans. För att skilja bladen åt kan man gnugga dem; doften från brudbröd påminner om en märklig blandning mellan viol och mint. Brudbröd är ganska ovanlig i Skåne och i magra fäladsmarker finns den inte alls.

↑
30-50 cm

Torra marker

GUL FETKNOPP **

Sedum acre

Gul fetknopp växer på torra sand- eller hållmarker. Den lagrar vatten i sina köttiga blad, vilket gör den extremt torktålig. Gul fetknopp är vanlig i många sandiga betesmarker, men betydligt sällsyntare i inlandets fåladsmarker. Den finns också på klippor, grusgångar och i andra miljöer utanför betesmarkerna.

↑ 10-20 cm

SOLVÄNDA ***

Helianthemum nummularium

Solvända växer på torr, näringsrik mark. Kronbladen är mycket tunna och brukar kunna se lite skrynkliga ut. Den är känslig för gödsling och försvinner snabbt om betet upp-hör. Solvända är mycket ovanlig i Skåne och finns framför-allt på spridda lokaler i södra, östra och nordöstra Skåne.

STYVM

Viola tricolor

Stymorsviol i sand-och hålli så hårt knuter utan finns äve Den är vanlig och längs kust ovanligare på inlandet.

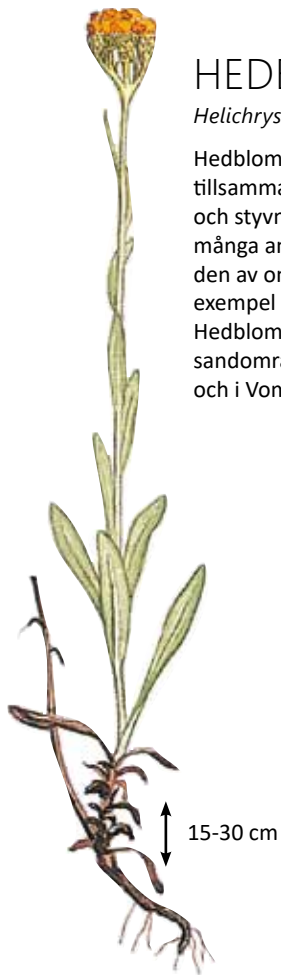

↑ 10-30 cm

HEDBLOMSTER

Helichrysum arenarium

Hedblomster växer på magra sandjordar tillsammans med bland annat skatnäva och stymorsviol. Tillsammans med många andra sandmarksarter gynnas den av omrörning av marken, till exempel i form av betesdjurens tramp. Hedblomster är ganska vanlig i vissa sandområden, bland annat i östra Skåne och i Vombsänkan.

MONKE **

Jasione montana

Monke är precis som hedblomster knuten till magra sandmarker. Den är vanlig bland annat längs kusterna och i östra Skåne, men saknas nästan helt i många andra delar av landskapet.

SANDNEJLIKA ***

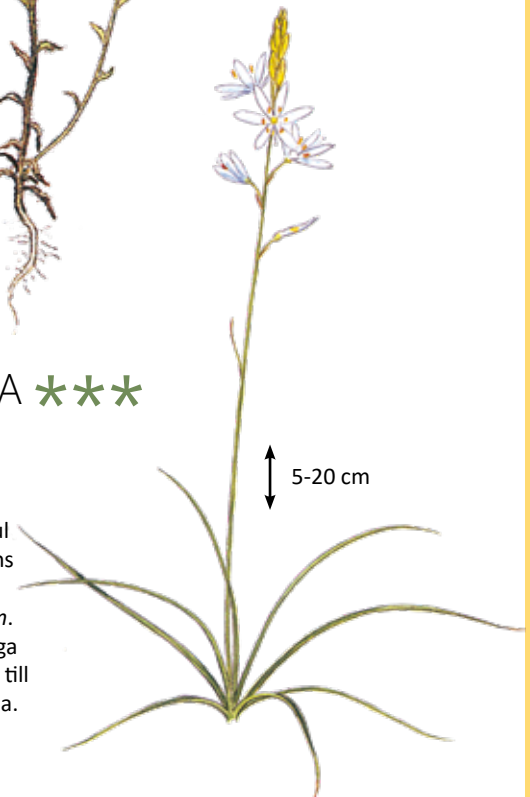
Dianthus arenarius

Sandnejlika är mycket väldoftande och växer precis som sand-liljorna på kalkhaltig sand i östra Skåne. Dessutom finns den på ett fåtal platser i västra Skåne. Sandnejlika är mycket ovanlig men förekommer lokalt i stora mängder.

STOR SANDLILJA ***

Anthericum liliago

Växer på kalkhaltig sand tillsammans med bland annat backtimjan, sandnejlika och gul fetknopp. I samma miljöer finns också en mindre släkting, liten sandlilja, *Anthericum ramosum*. Båda arterna är mycket ovanliga och finns endast i östra Skåne, till exempel vid Kivik och Vitemölla.

Friska marker

STAGG *●

Nardus stricta

Stagg växer på torr-frisk mager jord. Vippan påminner när fröna trillat av om ett fisk-skelett, med ryggrad och revben. Den sträva, borstiga tuvan är också karaktäristisk. Att staggtuvorna känns så hårda beror på hög kiselhalt. Förr avskyddes gräset i äng-arna eftersom det gjorde lien slö. Enstaka staggtuvor kan stå kvar även i en gödsel-påverkad betesmark. Om hävden är svag kan stagg breda ut sig och konkurrera ut känsligare arter. Stagg är vanlig i mellersta och norra Skåne. I slättbygderna är den däremot betydligt ovanligare.

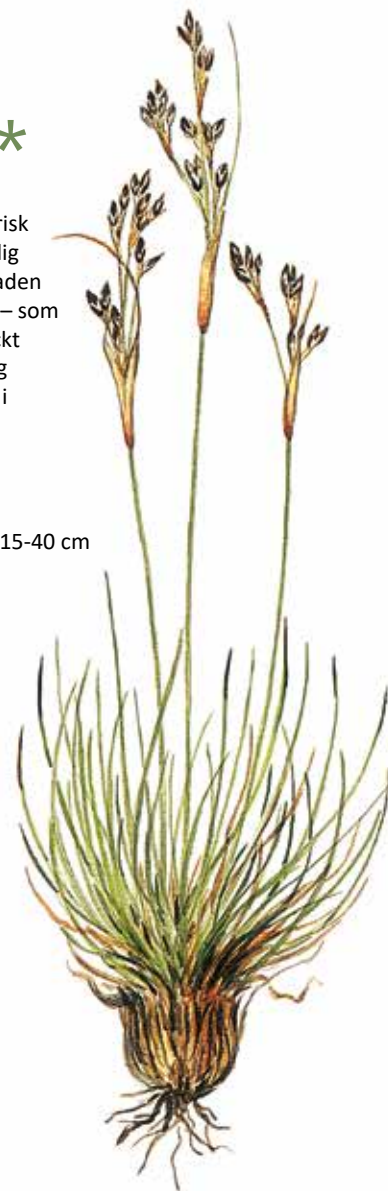

BORSTTÅG **

Juncus squarrosus

Borsttåg växer på mager, frisk – fuktig mark. Den är känslig för gödsling och ohävd. Bladen bildar en tjock, styv rosett – som en spretig rotviska nedtryckt i marken. Borsttåg är vanlig i mager naturbetesmarker i mellan- och skogsbygd.

15-40 cm

BLÅSUGA **

Ajuga pyramidalis

Blåsugan hör hemma i mager betesmarker på frisk mark. Det latinska namnet "pyramidalis" anspelar på den pyramidformade blomställningen. Blåsugan försvinner snabbt om marken gödslas eller hävden upphör. Den är ganska vanlig i naturbetesmarker, framförallt i mellersta och norra Skåne, men man hittar sällan mer än ett fåtal plantor.

5-25 cm

PRÄSTKRAGE **

Leucanthemum vulgare

Prästkrage växer på torr-frisk, näringsrik mark tillsammans med arter som rödklint, brudbröd och jungfrulin. Prästkragen är slåttergynnad och var betydligt vanligare förr när det fanns gott om örtrika ängs-marker. Prästkragen är ganska ovanlig i naturbetesmarker, men syns däremot ofta i vägrenarna.

STOR BLÅKLOCKA **

Campanula persicifolia

Stor blåklocka växer på frisk, ganska näringsrik mark. Den gynnas av slåtter, men finns även i betesmarker. Följeslagare är bland annat darrgräs, rödklint och prästkrage. Stor blåklocka är mer högväxt än den lilla arten, blomman är större och vidare och stiftet tydligt treflikigt. Stor blåklocka tål inte gödsling, men kan klara några år utan hävd. Den finns spridd över större delen av landskapet men är idag ganska ovanlig.

SVINROT ***

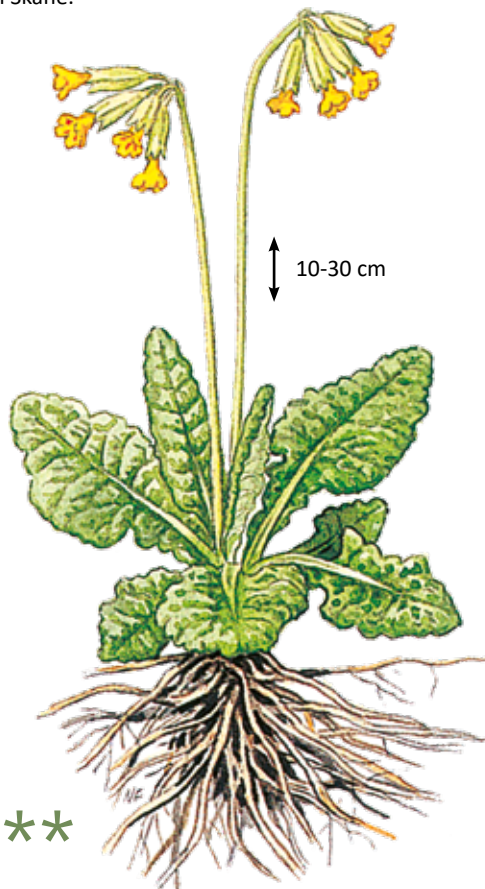
Scorzonera humilis

Svinroten växer på frisk mark. Den är slåttergynnad och kan dominera stora ytor i ängsmarker. Förr var svinrot en uppskattad ängsväxt eftersom den gav ett bra hö. Den finns även i naturbetesmarker, men då sällan i stora mängder eftersom den är känslig för tramp. Svinrot är ganska ovanlig i skånska naturbetesmarker och förekommer främst i mellersta och norra Skåne.

ÄNGSSKALLRA *

Rhinanthus minor

Ängsskallra växer på frisk-fuktig mark. Den skiljer sig från den mer sällsynta höskallran på mörkare, ofta nätådriga, foderblad samt kortare violetta tänder på blommans överläpp. Ängsskallra har svårt att klara sig om betet upphör men tål däremot ett visst mått av gödsling. Ängsskallra är ganska vanlig i Skåne.

GULLVIVA ***

Primula veris

Gullvivan hör hemma på torr-frisk näringsrik mark och är kalkgynnad. Tillsammans med gullviva brukar man hitta en mängd olika örter som till exempel jungfrulin och prästkrage. Den är känslig både för gödsling och svagt betestryck. Gullvivan tycks ha minskat kraftigt under de senaste årtiondena. Den är numera ganska ovanlig och har sin tyngdpunkt i östra och sydöstra Skåne, där den lokalt kan förekomma i stora mängder.

DARRGRÄS **

Briza media

Darrgräs, eller pärlgräs som det ofta kallas i Skåne, växer på frisk-fuktig, näringsrik och gärna kalkhaltig mark. Rödklint och ängsvädd är några av följeslagarna. Darrgräs gynnas av slåtter men finns även i betesmarker. Det försvinner snabbt om marken gödglas eller hävden upphör. Darr-gräs är ganska jämnt spritt i land-skapet, men har blivit allt ovanligare.

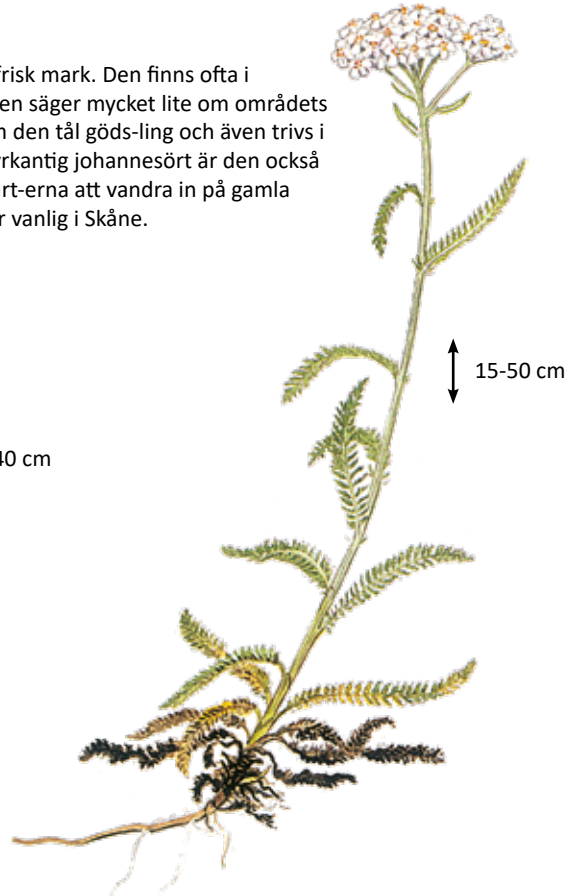
RÖLLIKA ○

Achillea millefolium

Röllika växer på torr-frisk mark. Den finns ofta i naturbetesmarker, men säger mycket lite om områdets naturvärden eftersom den tål gödsling och även trivs i gräsmattor. Liksom fyrkantig johannesört är den också en av de allra första art-erna att vandra in på gamla betes-vallar. Röllika är vanlig i Skåne.

FYRKANTIG
JOHANNESÖRT ○*Hypericum maculatum*

Fyrkantig johannesört växer på torr-frisk, mager jord. Den är ganska okänslig för gödsling och till-sammans med röllika en av de allra första att vandra tillbaka i gamla betesvallar som inte längre gödglas. Äkta johannesört *Hypericum perforatum* är en snarlik släkting. Den växer generellt på torrare mark och är hårdare knuten till natur-betesmarker. Äkta johannesört skiljer sig från fyrkantig johannes-ört genom att bara ha två lister längs stälken istället för fyra. Båda arterna är vanliga i Skåne, men äkta johannesört förekommer främst i södra och östra delarna av landskapet.

HÖSKALLRA **

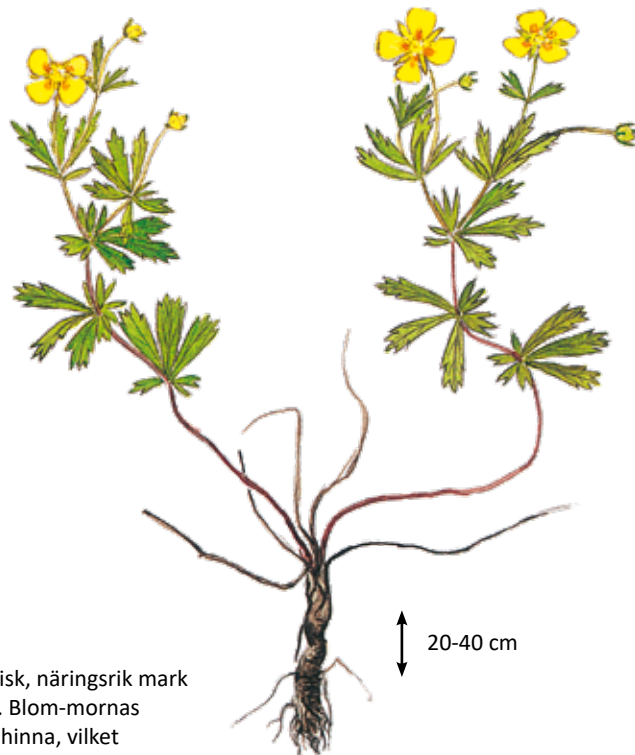
Rhinantus serotinus

Höskallran växer på frisk, näringsrik mark och har svårt att tåla både gödsling och dålig hävd. Den är slåttergynnad men kan klara sig även i betesmarker. När höskallrans frön börjar skallra är tiden inne att slå ången. Höskallran är bara en av de växter som förr talade om för bond-en när det var dags att ta fram lien. Höskallra är ganska ovanlig i Skåne och har minskat i takt med att de naturliga slåttermarkerna försvunnit.

BLODROT **

Potentilla erecta

Blodrot växer på frisk-fuktig mark, såväl näringsfattig som näringsrik. Rötterna innehåller ett rött färgämne och har tidigare använts som ett medel mot blodhalning hos kor. Blodrot är känslig för gödsling, men är ändå vanlig i Skåne, mycket beroende på att den finner sig tillrätta i många olika miljöer, även utanför betesmarkerna.

20-40 cm

SANKT PERS NYCKLAR **

Orchis mascula

Sankt Pers nycklar växer på frisk, näringsrik mark i områden med inslag av kalk. Blom-mornas stödblåd är bara en tunn, lila hinna, vilket skiljer den från ängs- och majnycklar som har fastare, gröna stödblåd. Typiskt är också att det översta bladet är dåligt utvecklat och bildar ett fodral kring stjälken. Sankte Pers nycklar tål inte gödsling och försvinner snabbt om betet eller slåttern upphör. Den är ganska ovanlig i Skåne och finns framförallt i de mellersta och östra delarna av landskapet.

20-40 cm

RÖDKLINT **

Centaurea jacea

Rödclint växer på frisk, näringsrik mark, ofta tillsammans med arter som ängsvädd och darrgräs. Rödclint tål inte gödsling. Den är slåttergynnad, men ändå rätt vanlig även i betesmarker. Rödclint är relativt vanlig i södra och mellersta Skåne, men ovanligare i norra Skåne.

20-40 cm

BLÅTÅTEL **

Molinia caerulea

Blåtåtel vill ha fuktig mark. Den trivs både på mager torvjord och mer näringsrik mark, gärna med kalk. Blodrot och ängsvädd finns ofta i närheten. På kalkhaltig mark tillkommer arter som darrgräs och ängsnycklar. Strået har bara en ledknut längst nere vid strå-basen. Tuggar man på den påminner smaken om gurka. Blåtåtel klarar sig länge utan hävd, däremot är den känslig för gödsling. Den är ganska vanlig i hela Skåne.

15-100 cm

5-15 cm

GRANSPIRA ***

aris sylvatica

iran växer på frisk - fuktig, mager mark. mycket känslig för igenväxning och svagt yck eftersom den är tvåårig och därför helt de av att kunna föröka sig med frön. Den å mycket känslig för gödsling. Granspiran era ovanlig i Skåne. Den finns framförallt narker i mellersta och norra delen av pet.

20-40 cm

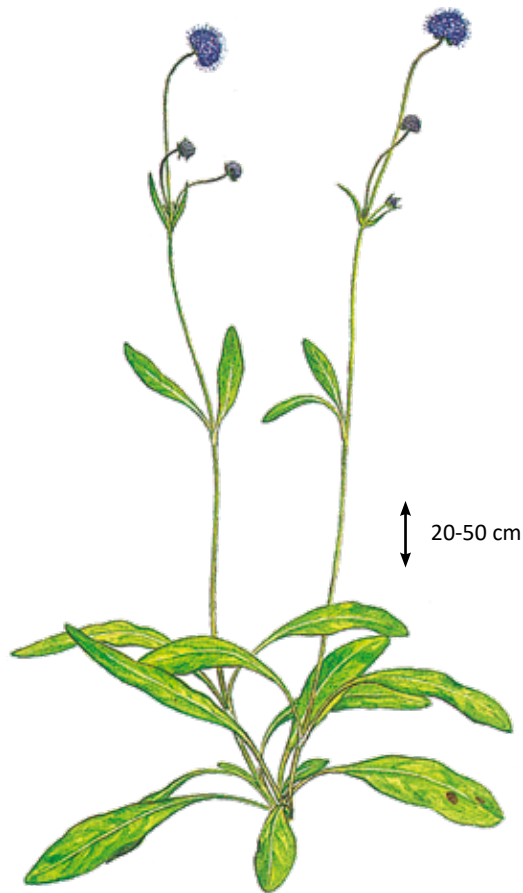
JUNGFU MARIE

NYCKLAR ***

Dactylorhiza maculata

Jungfru Marie nycklar växer på frisk-fuktig, oftast mager mark. Den påminner om både ängs- och majnycklar men har smalare blad och är överhuvudtaget klenare. Den är känslig både för gödsling och svag hävd. Jungfru Marie nycklar har minskat under de senaste decennierna men är fortfarande ganska vanlig. I norra Skåne är det den orkidé man oftast träffar på. Den finns inte bara i betesmarker utan också i kärrkanter och andra miljöer som hålls öppna utan bete.

Fuktiga marker

ÄNGSVÄDD ***

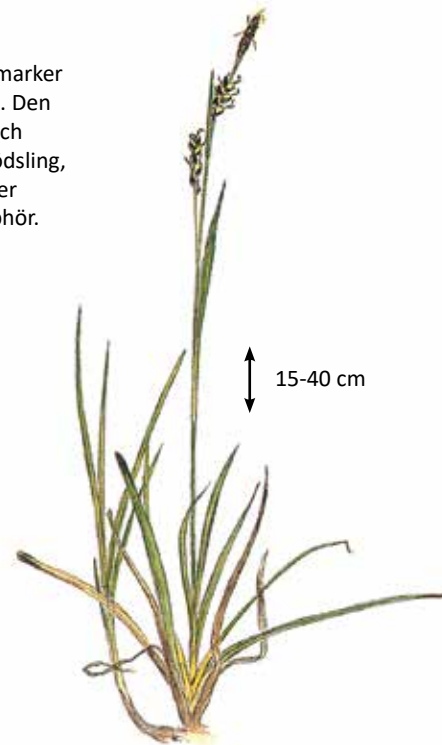
Succisa pratensis

Ängsvädd växer i många sorters friska-fuktiga betesmarker. På rikare mark har den ofta sällskap av darrgräs, rödklint och humleblomster. På mager mark finns den istället tillsammans med arter som blåtåtel och olika starrarter. Ängsvädd är känslig både för gödsling och svagt betestryck. Trots det är den ganska vanlig i Skåne.

HIRSSTARR **

Carex panicea

Av Sveriges drygt 100 olika starrarter går omkring 30 att hitta i skånska naturbetesmarker och ängar. Hirsstarr är en av de vanligaste. Den växer på frisk-fuktig, både näringsfattig och näringsrik mark. Hirsstarr är känslig för gödsling, precis som övriga starrarter. Den försvinner ganska snabbt om betet eller slåttern upphör. Hirsstarr är vanlig i hela Skåne.

HUMLEBLOMSTER **

Geum rivale

Humbleblomster växer på näringsrik, frisk-fuktig mark tillsammans med arter som blodrot, ängsvädd och tuvtåtel. Den är känslig för gödsling, men kan klara några år utan bete. Humleblomster är ganska vanlig i skånska naturbetesmarker.

30-90 cm

ÄNGSBRÄSMA *

Cardamine pratensis

Ängsbräsma växer i fuktiga, någor-lunda näringsrika betesmarker och kärr. Den klarar inte ohävd, men är däremot ganska tålig mot gödsling. Ängsbräsma är vanlig i Skåne.

15-40 cm

GULVIAL **

Lathyrus pratensis

Gulvial växer på frisk-fuktig mark tillsammans med arter som tuvtåtel, älggräs, humleblomster och kråkvicker. Den är känslig för gödsling och en av de arter som brukar saknas i gödselpåverkade tuvtåtelmarker. Däremot överlever den några år utan bete eller slåtter. Gulvial är ganska vanlig i Skåne.

30-100 cm

KRÅKVICKER *

Vicia cracca

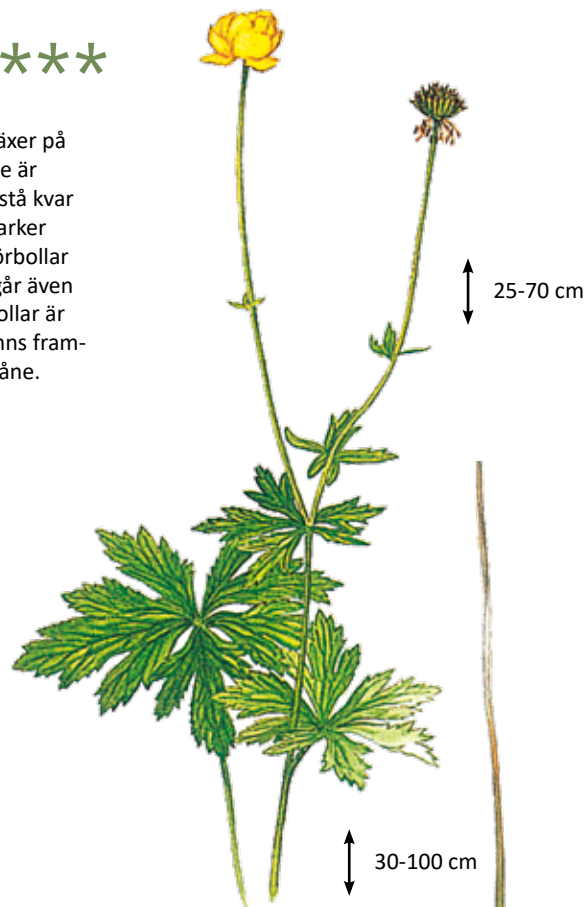
Kråkvicker växer på frisk-fuktig mark. Den tål inte gödsling, men kan klara ett dåligt betestryck eftersom den har förmåga att klättra upp mot ljuset på andra växter. Kråkvicker är vanlig och hör inte till några av de hotade hagmarksväxterna eftersom den också finns i dikesrenar, vägkanter och på andra platser.

Fuktiga marker

SMÖRBOLLAR ***

Trollius europaeus

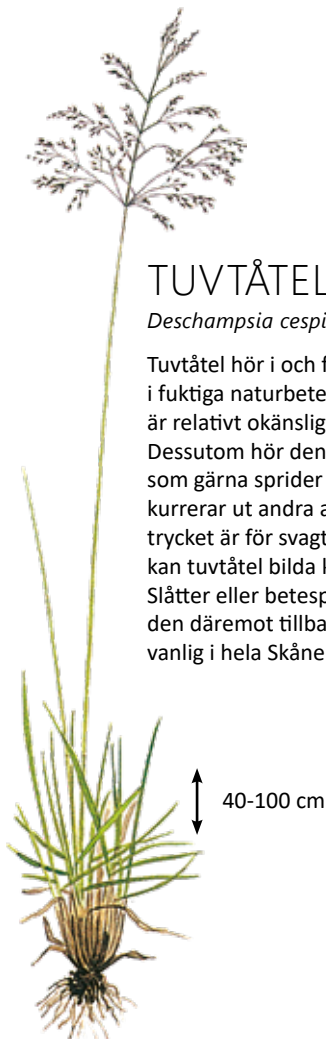
Smörbollar, eller ängbollar, växer på frisk-fuktig, näringsrik mark. De är känsliga för gödsling men kan stå kvar ett bra tag även i ohävdade marker eftersom de är högvuxna. Smörbollar är anpassade till slåtter, men går även att hitta i betesmarker. Smörbollar är ganska ovanliga i Skåne och finns framförallt i mellersta och norra Skåne.

TUVTÅTEL ●

Deschampsia cespitosa

Tuvtåtel hör i och för sig hemma i fuktiga naturbetesmarker, men är relativt okänslig för gödsling. Dessutom hör den till de växter som gärna sprider sig och konkurrerar ut andra arter om betesstrycket är för svagt. I betesmarker kan tuvtåtel bilda kraftiga tuvor. Slåtter eller betesputsning håller den däremot tillbaka. Tuvtåtel är vanlig i hela Skåne.

ÄLGGRÄS ●

Filipendula ulmaria

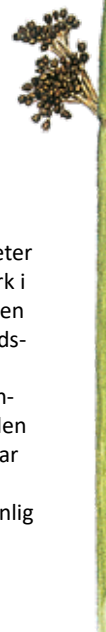
Älggräs finns i de flesta fuktiga och näringsrika naturbetesmarker. Om betesstrycket är tillräckligt hålls den tillbaka och är bara en i mängden av olika örter och gräs. Om betesstrycket är för svagt och betesdjuren släppts för sent kan den däremot ta överhanden helt och hållet.

VEKETÅG ●

Juncus effusus

Veketåg, eller sävor som det heter på skånska, växer på fuktig mark i samma miljöer som tuvtåtel. Den är relativt okänslig för kvävegödsling. Tillsammans med tuvtåtel kan den ta överhanden och konkurrera ut andra arter om hävden är för svag. I gamla mossodlingar och i körspår kan veketåg förekomma i massor. Veketåg är vanlig i hela Skåne.

BRUDBORSTE ***

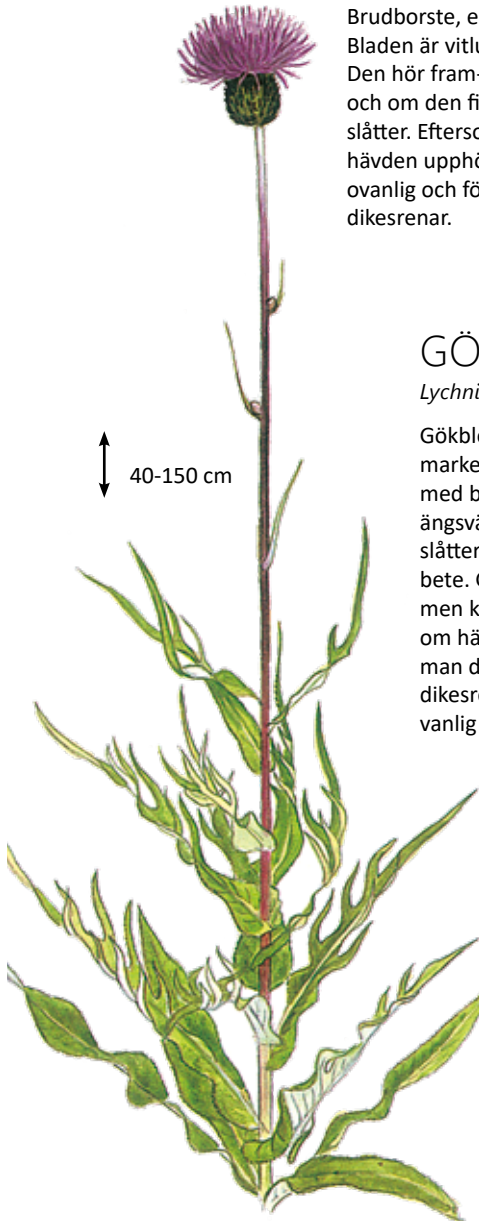
Cirsium helenioides

Brudborste, eller borsttistel, växer på friska – fuktiga, näringsrika marker. Bladen är vitludna under och inte särskilt taggiga, trots att det är en tistel. Den hör fram-förallt hemma i slåttermarker. I betesmarker är den ovanlig och om den finns är det oftast i betesmarker som tidigare utnyttjats för slåtter. Eftersom brud-borsten är högväxt kan den stå kvar länge efter att hävden upphört. Gödsling tål den däremot inte. Brud-borsten är ganska ovanlig och förekommer framförallt i Skånes inland, ofta i vägkanter och dikesrenar.

GÖKBLOMSTER

Lychnis flos-cuculi **

Gökblomster hör hemma i fuktiga marker där den växer tillsammans med bland annat tuvttåtel, älgört, ängsvädd och gulvial. Den är slåttergynnad, men klarar även bete. Gökblomster tål inte gödsling, men kan stå kvar några år även om hävden är svag. Ibland hittar man den i högörtvegetationen i dikesrenar. Gökblomster är ganska vanlig i skånska naturbetesmarker.

ÄNGSNYCKLAR **

Dactylorhiza incarnata

Ängsnycklar vill ha frisk-fuktig, näringsrik mark, gärna med kalk. Blomfärgen varierar från nästan vit till mörkt rosa. Den är relativt känslig för gödsling och ohävd, men ändå ganska vanlig. Majnycklar, *Dactylorhiza majalis* är en sällsyntare släkting som är mer beroende av kalk. Den är kraftigare och har bredare, ofta prickiga blad. De ståtligaste exemplaren påminner om rosa hyacinter. Ängsnycklar och maj-nycklar finns i södra och mellersta Skåne men saknas nästan helt i de norra delarna.

Fuktiga marker

VILDLIN ***

Linum catharticum

Vildlin är en mycket spenslig växt som finns på fuktig kalkrik mark. I sällsynta fall går den också att hitta i torra, örtrika marker. Vild-lin är känslig både för gödsling och svag hävd. Den är ovanlig och finns främst i södra och mellersta Skåne.

MAJVIVA ***

Primula farinosa

Majviva växer i fuktiga, kalkrika gräsmarker och kalkkärr och är en mycket säker indikation på att man befinner sig i ett värdefullt område. I dess närhet brukar man hitta vildlin, tätört, kärrsälting och olika orkidéer. Utanför blom-ningstiden, i maj, är de vitmjöliga bladunder-sidorna en bra karaktär. Majviva är ovanlig, liksom många andra kalkkärrsarter. Störst chans att finna den har man i södra och mellersta Skåne, med tyngdpunkt i de östra delarna.

5-25 cm

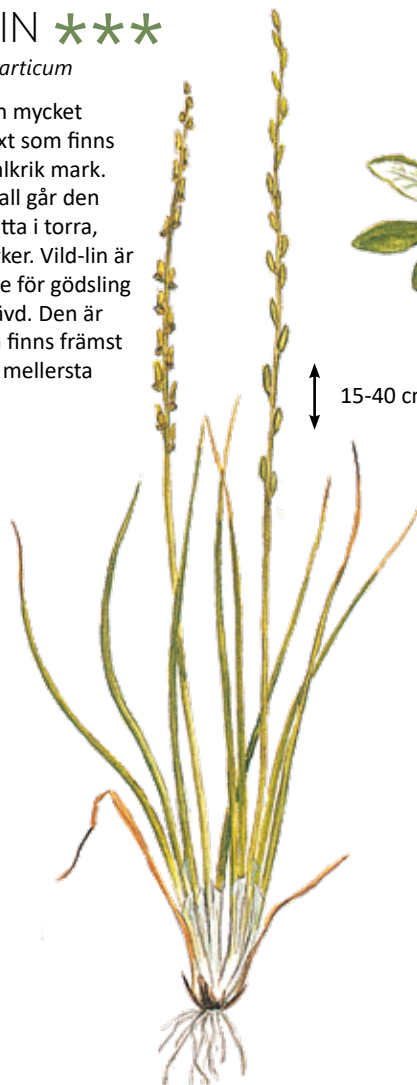
5-25 cm

15-40 cm

KÄRRSÄLTING

Triglochin palustris ***

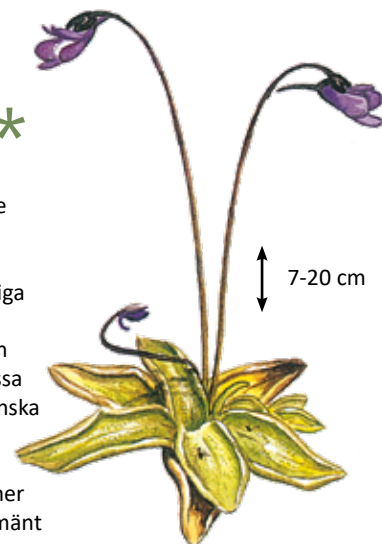
Kärrsälting växer i näringsrika, fuktiga gräsmarker och kalkkärr. I närheten finns ofta darrgräs, blodrot och ängsvädd. Ibland också majviva och andra sällsynheter. Kärrsälting har gått starkt tillbaka under de senaste årtiondena och är numera ganska ovanlig i Skåne. högörtvegetationen i dikesrenar. Göklomster är ganska vanlig i skånska naturbetesmarker.

TÄTÖRT ***

Pinguicula vulgaris

Tätört växer i välhävdade kalkkärr. Den är mycket känslig för gödsling och igenväxning. På de klibbiga bladen fångas insekter som sedan löses upp och ger växten tillskott av vissa näringsämnen. I det skånska jordbrukslandskapet är tätört en verklig raritet. Längre norrut förekommer den däremot ganska allmänt men då i en helt annan miljö: på myrar och längs stränder vid näringsfattiga sjöar och vattendrag.

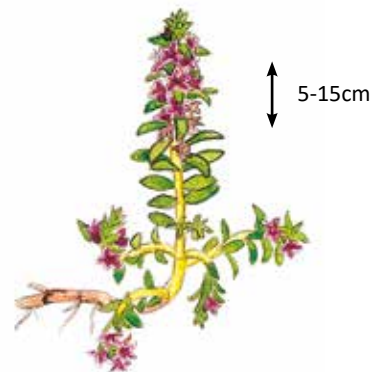

7-20 cm

STRANDKRYPA **

Glaux maritima

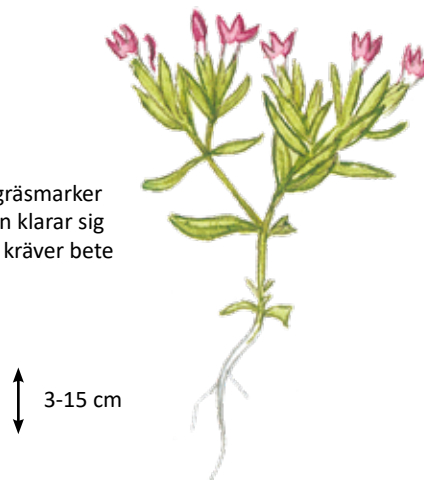
Strandkrypa växer på havssträndängar tillsammans med bland annat salttåg och gulkämpar. Den är ganska vanlig på välhävdade, saltvattenpåverkade betesmarker längs den skånska kusten.

GULKÄMPAR **

Plantago maritima

Gulkämpar är vanlig i välhävdade gräsmarker längs kusterna. Den är lågväxt, men klarar sig liksom trift även i miljöer som inte kräver bete för att hållas öppna.

DVÄRGARUN ***

Centaureum pulchellum

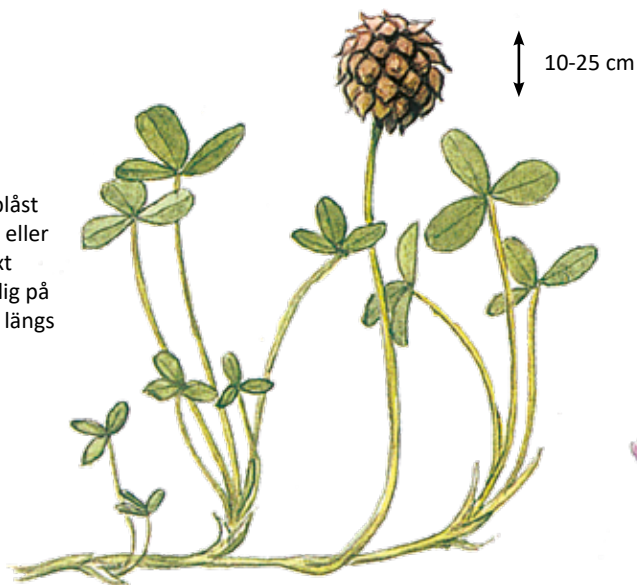
Dvärgarun är mycket lågväxt och finns på vissa välbetade strandmarker tillsammans med arter som gulkämpar och salttåg. Den är ganska ovanlig. Kustarun *Centaureum littorale* är en snarlik, men något större släkt-ing. Även den kräver god hävd, men är ändå något vanligare än dvärgarun.

Havsstränder

BLÅSKLÖVER **

Trifolium fragiferum

Blåsklöver, eller smultronklöver, har en upp-blåst fruktställning och liknar snarare ett gul-brunt eller gulrosa hallon, än ett smultron. Den är lågväxt och kräver bra betestryck. Den är ganska vanlig på ogödslade, saltpåverkade natur-betesmarker längs hela den skånska kusten.

SALTTÅG **

Juncus gerardii

Salttåg växer tillsammans med bland annat strandkrypa, blåsklöver och gulkämpar. Den är ganska vanlig på betade, saltpåverkade gräsmarker längs kusterna.

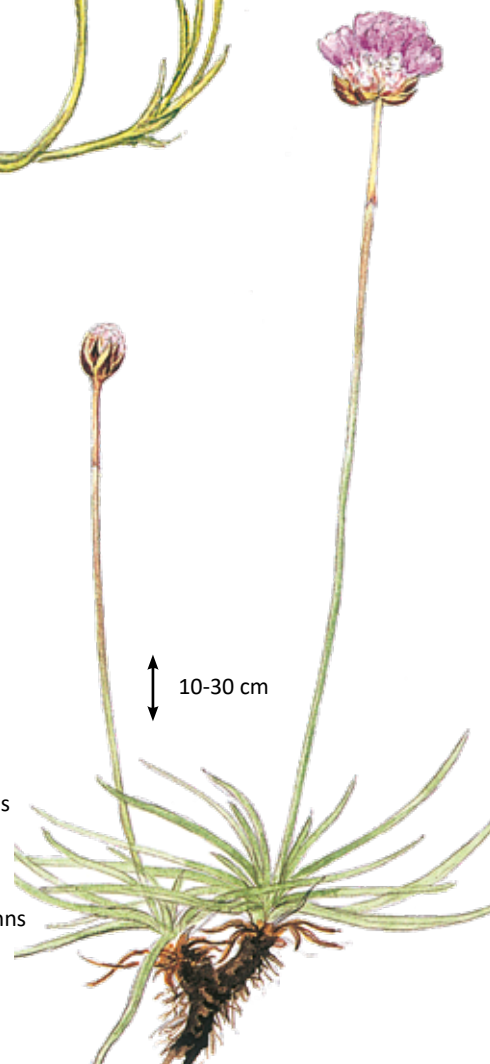

**

TRIFT

Armeria maritima

Trift växer i strandbeten längs kusterna, men finns även i klippskrevor och andra miljöer som inte kräver bete för att hållas öppna. Trift är ganska vanlig längs den skånska kusten. På sandmarker i inland-et finns en underart som kallas backtrift.

TUSENSKÖNA ○

Bellis perennis

Tusensköna är lågväxt och trivs därför inte i ohävdade marker, däremot gynnas den av kväve. Tusenskönor i betesmarken tyder alltså på att man i och för sig har ett bra betestryck, men att marken är gödselpåverkad och därmed har begränsat naturvärde. Men precis som övriga kvävegynnade växter kan tusen-sköna förekomma i mindre mängd även i en värdefull betesmark, till exempel vid grindhål.

BRÄNNÄSSLA ● ○

Urtica dioica

Brännässla trivs på frisk, kväverik mark. Rikligt med nässlor i en betesmark tyder på att den är starkt gödselpåverkad och artfattig. I ogödslade, välbetade områden trivs den däremot inte. Enstaka bestånd av brännässla kan, liksom övriga kväve-gynnade arter, trots allt finnas även i mycket värdefulla betesmarker, till exempel runt ekar, kring vattenkar, vid grindhål och andra platser där betesdjuren uppehåller sig mycket.

ÅKERTISTEL ● ○

Cirsium arvense

Åkertistel är kvävegynnad och ett tecken på att betesmarken har gödslats. Om betet är svagt kan den dominera stora ytor. Enstaka exemplar kan dock finnas även i värdefulla och välhävdade områden.

Kvävegynnade arter

HUNDÄXING ○

Dactylis glomerata

Hundäxing trivs på torr-frisk, kväve-påverkad mark. Bladen är breda, liksom hos många andra kväve-gynnade gräs. Skotten är ljusgröna, breda och tillplattade vid basen. Hundäxing är vanlig på gamla åkrar och i gödselpåverkade betesmarker.

HUNDKÄX ● ○

Anthriscus sylvestris

Hundkäk gynnas av gödsling och kan dominera helt i gödselpåverkade marker, särskilt i friska partier. Den hör också till de arter som gärna tar överhanden om betestrycket är svagt.

SKRÄPPOR ○

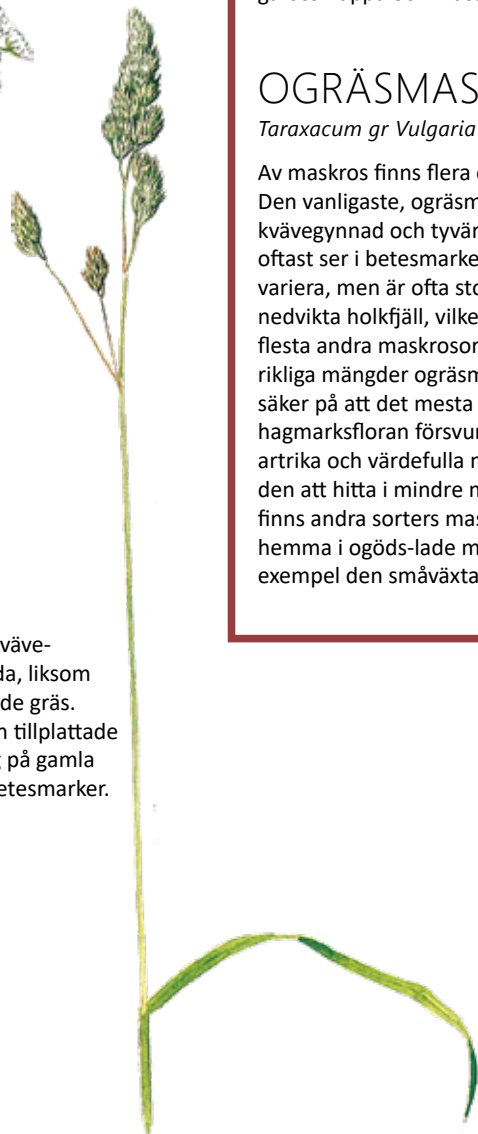
Rumex sp (ej avbildad)

Alla skräppor är kvävegynnade och visar att betesmarken är påverkad av gödsling. Vanligast är tomtskräppa. Andra arter som förekommer i gödslade betesmarker är gårdsskräppa och krusskräppa.

OGRÄSMASKROS ○

Taraxacum gr Vulgaria (ej avbildad)

Av maskros finns flera olika varianter. Den vanligaste, ogräsmaskrosen, är kvävegynnad och tyvärr den sort man oftast ser i betesmarker. Ogräsmaskros kan variera, men är ofta storvuxen och har alltid nedvikta holkfjäll, vilket skiljer den från de flesta andra maskrosor. I ett område med rikliga mängder ogräsmaskros kan man vara säker på att det mesta av den ursprungliga hagmarksfloran försvunnit. Men även i artrika och värdefulla naturbetesmarker går den att hitta i mindre mängder. Dessutom finns andra sorters maskrosor som hör hemma i ogöds-lade marker, som till exempel den småväxta sand-maskrosen.

Litteraturtips

Bete och betesdjur. 1992. Jordbruksverket.

Den nordiska floran. Mossberg B, Stenberg L, Ericsson S. 1992. Wahlström & Widstrand.

Havsstrandängar Johansson O, Ekstam U, Forshed N. 1986

Mulens marker Arnborg G, Carlsson Å, Hagman T. 1986. Förlag HG Arnborg.

Naturbetesmarker Broschyr från Jordbruksverket.

Naturvård med betesdjur Matzon C, 1996, Jordbruksverket.

Om hävden upphör Ekstam U, Forshed N. 1992. Naturvårdsverket

Restaurering av ängs- och hagmarker Johansson O, Hedin P. 1991. Naturvårdsverket.

Skånska bygder Eriksson M. 1997. Länsstyrelsen i Skåne län

Stränder vid fågelsjöar Alexandersson H, Ekstam U, Forshed N. 1986. Naturvårdsverket/LTs förlag.

Svensk flora Krok Th, Almqvist S. 1994. Liber förlag.

Äldre fodermarker Ekstam U, Forshed N. 1996. Naturvårdsverket.

Ängar Ekstam U, Aronsson M, Forshed N. 1988. Naturvårdsverket/LTs förlag.

Ängar Broschyr från Jordbruksverket.

Sidnummer växter till artdelen

Backsippa	29	Hirsstarr	40	Röllika	37
Backtimjan	30	Humleblomster	40	Salttåg	46
Blodrot	38	Hundkäx	48	Sandliljor, se Stor sandlilja	
Blåklocka, se Liten resp. Stor		Hundloka = Hundkäx		Sandnejlika	33
blåklocka		Hundäxing	48	Sankt Pers nycklar	38
Blåsklöver	46	Höskallra	37	Skräppor	48
Blåsuga	34	Johannesört, se Fyrkantig		Slåttergubbe	28
Blåtåtel	39	johannesört		Smultronklöver = Blåsklöver	
Bockrot	30	Jordtistel	31	Smörbullar	42
Borsttåg	34	Jungfru Marie nycklar	39	Solvända	32
Borsttistel = Brudborste		Jungfrulin	30	Stagg	34
Brudborste	43	Kattfot	26	Starr, se Hirsstarr	
Brudbröd	31	Knägräs	26	Stenmåra	26
Brännässla	47	Knölsmörlomma	31	Stor blåklocka	35
Darrgräs	36	Kråkvicker	41		
Dvärgarun	45	Kärrsälting	44		
Fyrkantig johannesört	37	Liten blåklocka	27		
Fårsvingel	25	Liten sandlilja, se Stor sandlilja			
Granspira	39	Majnycklar, se Ängsnycklar			
Gråfibbla	25	Majviva	44		
Grönvit nattviol, se Nattviol		Mandelblomma	29		
Gul fetknopp	32	Maskros, se Ogräsmaskros			
Gulkämpar	45	Monke	33		
Gullviva	36	Nattviol	28		
Gulmåra	29	Ogräsmaskros	48		
Gulvial	41	Prästkrage	35		
Gökblomster	43	Pärlgräs = Darrgräs			
Gökärt	25	Rödklint	38		
Hedblomster	33	Rödven	27		

Länsstyrelsen
Skåne

www.lansstyrelsen.se/skane